

GRAMMATICA LATINA,

På et lätt och tydligt sätt,

Både för

Begynnare och them, som

Wognare äro i thet Latin-

ſka Språket

KORTFATTAD

LATINSK

GRAMMATIK

till disciplars båtнад
utarbetad av
Ulf Swedjemark

Titeln (fram till KORTFATTAD)
återger ung. två tredjedelar av titeln på ett verk av
Johan Streling, utgivet i Wexiö 1781

INNEHÅLL

	sida
Uttal och betoning	1
Numerus, genus, kasus. Översikt över deklinationerna	2-3

FORMLÄRA

Fem deklinationer	
första och andra (substantiv och adjektiv)	4
tredje (substantiv och adjektiv)	5-6
fjärde (substantiv)	7
femte (substantiv)	8
Adverb	4, 6
Komparation	8
Pronomen	
personliga och reflexiva	9
possessiva	9
relativa, interrogativa, indefinita (<i>qui</i>)	9
demonstrativa (<i>hic, iste, ille, is, idem, ipse</i>)	10-11
Verbformer - fyra konjugationer	
finita former	
av presensstammen i aktivum och passivum	11-13
av perfektstammen i aktivum	13-14
infinita former	
av presensstammen	
infinitiv, particip, gerundium, gerundivum	14
av perfektstammen	15
av supinstammen	
supinum, perfekt och futurum particip	15
Oregelbundna verb med sammansättningar	
<i>sum fui - esse</i> (och <i>esse</i> som hjälpverb)	16-17
<i>fio factus sum fieri</i>	17
<i>volo volui - velle, malo malui - malle, nolo nolui - nolle</i>	17
<i>eo ii itum ire</i>	18
<i>fero tuli latum ferre</i>	19

SYNTAX

Ordföljd och ordställning	20-21
Kongruens	21
Predikativt attribut	21-22
Komparativ och superlativ	22
Substantiverade adjektiv och pronomen i neutrum pluralis	22
Genitiv	23-24
Dativ	24
Akusativ	24-25
Ablativ	25-26
Agent	26
Stadsnamn utan preposition	26-27
Tempus	27-28
Perifrastiska verbuttryck	28-29
Gerundium och gerundivum	29
Modus	29-31
Konjunktiv i huvudsats	30
Konjunktiv i bisats	30-31
Oblik konjunktiv, oblikt reflexivum	31
Akusativ med infinitiv	32-33
Participium coniunctum	33-35
Ablativus absolutus	35

LJUDLÄRA

Allmänt om språkförändringar	36
Ljutförändringar i latin	37-39

APPENDIX - PARADIGM (BÖJNINGSMÖNSTER)

Substantiv	40-41
Adjektiv	41
Verb	42-46

§ 1 UTTALSANVISNINGAR FÖR KLASSISKT LATIN:

a uttalas "öppet", ung. som i *hatt*, icke som i *hat*

ae är en diftong som uttalas [aj]

au (diftong) med samma uttal som i *aula*

e

i - halvvokal som ibland uttalas konsonantiskt, se nedan!

o uttalas med *å*-ljud som i *lott* eller *kol*

oe (diftong) uttalas [oj]

u uttalas som i tyska, d.v.s. som *o* i *bok*; är en s.k. halvvokal som ibland får konsonantiskt uttal [w] (och då skrivs *v* i textutgåvor för skolbruk)

y (i lånord från grekiska)

c uttalas alltid som *k* i t.ex. *ko* eller *kö*

g uttalas alltid som *g* i svenska *gata*

h var egentligen stumt men utläses dock lämpligen [h]

i (halvvokal liksom *u/v*) uttalas först i ett ord framför vokal [j], mellan vokaler [jj]

ng uttalas som *äng*-ljud följt av *g*, som i *släng garnet*

ph (i grekiska lånord, liksom *ch* och *th*) utläses [f]

qu uttalas som *k* följt av engelskt *w* (*qu* räknas som ett ljud)

Ljutförbindelsen **-ti-** utläses [ti] som i *nittio*.

§ 2 BETONINGEN AV LATINSKA ORD:

Inget latinskt ord som består av mer än en stavelse har tonvikten på den sista stavelsen. I ord som har minst tre stavelser ligger **betoningen på den näst sista stavelsen om den är sluten och/eller har lång vokal - annars på den tredje från slutet**. - *Sluten* är en stavelse som slutar på konsonant (ty konsonanter uttalas med sluten mun), *öppen* en som slutar på vokal (för vokaler uttalas med öppen mun). Ord vilkas näst sista stavelse är öppen måste man få hjälp med. I ordlistor och lexikon sätts ett längdstreck \bar (*makron*) över en lång vokal, kort vokal lämnas antingen omarkerad eller har ovanför sig en liten båge \sim (*breve*). **Diftonger är alltid långa. Vokal före vokal är kort.** (Om betoningen i ord med enklitika, t.ex. *-que*, *-ne*, *-cum* se § 33.)

ÖVNINGSUPPGIFTER

Dela in följande ord i stavelser. I vilka fall av de ord som innehåller minst tre stavelser är den näst sista stavelse öppen? Vilka ord kan du vara säker på uttal och betoning av?

Italia	scientia	natura	insula
guberno	tenebrae	Caesar	amoenus
poeta	mediocris	pulchra	gemma
foedus	Cicero	ianua	quaestio

FORMLÄRA (MORFOLOGI)

SUBSTANTIV OCH ADJEKTIV (*nomen*)

§ 3 (Allmän översikt) **Ingen artikel finns** (vare sig obestämd eller bestämd) i latin. Alltefter sammanhanget betyder t.ex. *victoria* 'seger' eller 'en seger' eller 'segern'.

TVÅ NUMERUS - **singularis** och **pluralis** (spår av *dualis*). - *Plurale tantum* kallas ett substantiv som förekommer 'bara i pluralis', som svenska *inälvor*.

TRE GENUS - **maskulinum, femininum, neutrum**. (Obs! Ordningen i vilken genus räknas upp anger en grammatisk rangordning - maskulinum "segrar" över femininum och neutrum, femininum över neutrum.)

FEM KASUS (i andra deklinationen även ett sjätte, vokativ):

Nominativ subjektets och den subjektiva predikatsfyllnadens kasus.

Genitiv (betydligt vanligare i latin än i svenska) används framför allt för substantiv som står som bestämning (*attribut*) till ett annat substantiv (*huvudord*); översätts ofta (bäst) med ett prepositionsuttryck (-attribut): *color togae* 'togans färg' eller 'färgen på togan'; sammanhanget avgör om *victoria Pyrrhi* avser 'Pyrrhus' seger' eller 'segern över Pyrrhus'.

Dativ det indirekta objektets kasus, oftast för *person* som mottager (eller nekas) något eller för vilkens skull något görs (till gagn eller till skada); kan ej sällan återges med 'åt/till/för' (*Hunden var Joakim inte bara till glädje/besvär - Joakim gav hunden mat/motion/stryk*).

Akusativ det direkta objektets kasus, anger vem eller vad som är föremål (*objekt*) för en handling (*Lisa körde Lars - Lisa körde bilen*), även resultatet av en handling (*Lars gjorde ett bord*).

Ablativ motsvaras på svenska i regel av ett prepositionsuttryck (adverbial); anger ofta instrumentet, medlet varmed något utförs - *instrumental ablativ* (*Lars fällde trädet med en yxa*). Håll i svenska isär 1) *med* = 'medelst, genom, med hjälp av' och 2) *med* = 'tillsammans med'. (I den senare betydelsen används i latin prepositionen *cum* + ablativ.) - Förväxla ej heller prepositionsattribut och prepositionsadverbial; frasen *av soldaterna* spelar helt olika roller i *En del av soldaterna dödades* och i *En del dödades av soldaterna*. - Den ursprungliga betydelsen hos ablativ lever kvar i vissa fall och svarar då på frågan "varifrån?" - *separativ ablativ* (*Athenis* 'från Athen') men 'från, ur' uttrycks oftare med preposition, t.ex. *e* eller *ex* + ablativ.

Vokativ vid tilltal: *Petre, tace!* 'Petrus, var tyst!' - Särskild vokativform finns blott i ett fall - se sid 4! Eljest används nominativformen vid tilltal.

ÖVERSIKT ÖVER DEKLINATIONERNA

§ 4 **Substantiv** böjs efter fem olika deklinationer. (Språkhistoriskt sett omfattar första deklinationen stammar på *-a*, andra stammar på *-o*, tredje stammar på konsonant eller *-i*, fjärde stammar på *-u* och femte stammar på *-e*.)

Adjektivböjningen sker efter två system (oberoende av hur det substantiv böjs som adjektivet hör till) - antingen efter första och andra deklinationerna eller efter tredje. Men adjektivets ändelse visar **samma genus, numerus och kasus** som de(t) substantiv det hör ihop med - **kongruensböjning**. (Se härom vidare § 37 ff.)

Vilken deklination ett substantiv böjs efter framgår av de två former som normalt anges i ordlista eller lexikon - **nominativ och genitiv singularis**. Dessa två former utgör tillsammans nyckeln till den deklination som substantivet hör till. Om man avskiljer genitivändelsen, så återstår **böjningsstammen** (en praktisk-pedagogisk "uppfinning" som ej är identisk med den språkhistoriska stammen).

För adjektiven brukar nominativformerna (eller -formen) anges.

Minnesregler för alla deklinationer:

I pluralis sammanfaller dativ och ablativ. Akusativ singularis slutar i maskulinum och femininum alltid på -m.

NEUTRER ÄR ALLTID LIKA I NOMINATIV OCH ACKUSATIV I RESP. NUMERUS, OCH NEUTRUM PLURALIS NOMINATIV (OCH ACKUSATIV) ÄNDAS PÅ -a.

§ 5 FÖRSTA OCH ANDRA DEKLINATIONERNA ADJEKTIVS OCH SUBSTANTIVS BÖJNING - ADVERBS BILDNING

OBS! Lång vokal markerad med ¯ ; kort vokal i allmänhet obetecknad.

ADJEKTIV						
SINGULARIS				PLURALIS		
mask ¹	fem	neutr	<i>kasus</i>	mask	fem	neutr
-us/- ²	-a	-um	<i>Nom</i>	-ī	-ae	-a
-ī	-ae	-ī	<i>Gen</i>	-ōrum ⁴	-ārum	-ōrum
-ō	-ae	-ō	<i>Dat</i>	-īs	-īs	-īs
-um	-am	-um	<i>Ack</i>	-ōs	-ās	-a
-ō	-ā	-ō	<i>Abl</i>	-īs	-īs	-i s
-ē/- ²⁺³	=Nom	=Nom	<i>Vok</i>	=Nom	=Nom	=Nom
2. dekl.	1. dekl.	2. dekl.		2. dekl.	1. dekl.	2. dekl.
SUBSTANTIV						

¹ Genusangivelserna gäller adjektiv; oftast för substantiv men se nedan Genusregler

² ord med böjningsstam på (ē)r utan ändelse

³ latinska namn på -ius och filius utan ändelse (vokativ alltså **filī**); *meus* i vokativ **mi**

⁴ den ursprungliga ändelsen -um är den normala i några substantiv: *deus*, *socius*, *faber*, *nummus*

Anmärkningar till första deklinationen:

1. Hit hör även en del grekiska ord, i synnerhet namn, med grekisk böjning; maskuliner som *Aeneas*, genitiv *Aeneae*, femininer som *Thisbe*, genitiv *Thisbes*; i ackusativ *Aenean* resp. *Thisben*, ablativ *Aenea* resp. *Thisbe*, vokativ *Aenea*.
2. Den äldre ändelsen i genitiv singularis -as används vanligen i uttrycket *pater familias*.
3. De femina orden i par av typen *servus* - *serva*, *amicus* - *amica*, *filius* - *filia*, *animus* - *anima* ändas i dat. och abl. pluralis vanligen på -abus för att kunna särskiljas från de maskulina orden.

GENUSREGLER:

FÖRSTA deklinationens ord är feminina utom de som av naturliga skäl är maskulina, t.ex. *agricola*, *nauta*, *incola* 'bonde, sjöman, invånare'.

ANDRA deklinationens ord på -um är alla neutrala. De på -(ē)r är maskulina. De på -us är oftast maskulina, men **feminina** är namn på **träd**, **städer**, **länder** och **humus** ('jord, mylla'); några enstaka på -us är neutra, t.ex. **vulgus** (utan plural, 'folket, den breda massan') - ackusativ alltså *vulgus* enligt minnesregeln § 4; maskulint i singularis är **locus** ('ställe, plats') men neutralt i pluralis, **loca**, (maskulint *loci* i betydelsen 'ställen i böcker').

ADVERB

Adjektiv som böjs efter första och andra deklinationerna (och därmed samtliga superlativer) bildar oftast adverb genom ändelsen -ē som läggs till böjningsstammen. (Exempel: adj. *longus* -a -um, adv. *longe*, superlativ *longissime*.)

§ 6 TREDJE DEKLINATIONEN
ADJEKTIVS OCH SUBSTANTIVS BÖJNING - ADVERBS BILDNING

Endast lång vokal markerad.

ADJEKTIV						
SINGULARIS				PLURALIS		
mask	fem	neutr	<i>kasus</i>	mask	fem	neutr
-/-s/-ēs/-is		-/-e/(-s)¹	<i>Nom</i>	-ēs		-a²/-ia³
	-is		<i>Gen</i>	-um²/-ium³⁺⁴		
	-ī		<i>Dat</i>	-ibus		
-em		-/-e/(-s)¹	<i>Ack</i>	-ēs		-a²/-ia³
-e²/-ī³			<i>Abl</i>	-ibus		
SUBSTANTIV						

¹ Endast adjektiv som har en enda för alla genus gemensam uppslagsform och slutar på *-ns* eller *-x* (= *cs*).

² Alla komparativer. Maskulina och feminina substantiv utom de i not 4 nämnda. - Neutrala substantiv som icke slutar på *-ar/-e/-al*.

³ De flesta adjektiv i positiv efter tredje (inklusive presens particip). **Neutrala substantiv som slutar på *-ar/-e/-al*.**

⁴ Maskulina och feminina substantiv som a) slutar på *-es/-is* och har lika många stavelser i nominativ och genitiv singularis och/eller b) har en böjningsstam som slutar på två konsonanter. Undantag finns: släktskapsord som *pater*, *mater*, *frater* och oftast *parens*; dessutom bl.a. *iuvenis*; dessa slutar i gen. plur. på *-um*.

Språkhistoriska skäl ligger bakom den ibland stora skillnaden mellan uppslagsformen (nominativ singularis) och böjningsstammen som framträder i genitiv singularis (när man tar bort ändelsen *-is*). Nominativformerna utgör sammantagna en heterogen grupp. Som typexempel räknas här nedan upp några adjektiv och substantiv. Notera f.övr. att det är böjningsstammen som brukar framträda i lånord. - Obs! Med - avskiljs avledningssuffix, med | böjningsstam.

SUBSTANTIV

Maskuliner och femininer

homō, *hōmīn|is* m
multi-tūdo *-tūdin|is* f
lect-or, *lectō|ris* m
vulp|es *-is* f (not 4)
lex (< *leg-s*), *leg|is* f

ordo, *órdin|is* m
legio, *legiōn|is* f
hon-or (< *-os*), *honōr|is* m
vir-tus (< *-tut-s*) *-tūt|is* f
civ|is, *-is* m (o. f) (not 4)

virgo, *vīrgin|is* f
natio, *natiōn|is* f
miles (< *-et-s*), *mīlit|is* m
dīgni-tas (< *-tat-s*) *-tāt|is* f
gens (< *gent-s*), *gent|is* f (not 4)

Neutrer

1) på **-ar-e-al** (med ändelser enligt not 3):

lupán-ar, lupanár/is *mare, maris* *ánim-al, animál/is*

2) övriga (med ändelser enligt not 2 under tablån föregående sida):

dels ord som i uppslagsform slutar på **-us** och har en böjningsstam på **-ör/-ër**, t.ex.

tempus, témporis *genus, géneris*

dels ord som i uppslagsform slutar på **-men**, genitiv **-mñnis**, t.ex.

exá-men, exámin/is *no-men, nómin/is*

dels några speciella, t.ex.

caput, cápit/is *iter, itíner/is* *ius, iur/is*.

ADJEKTIV

1. **I positiv** (med ändelser enligt not 3 ovan):

a) Många med en för alla genus gemensam form i nominativ singularis, varav de flesta slutar på **-ns** (< **-nt-s** - böjningsstam alltså på **-nt**), några på **-x** (med böjningsstam på **-āc** eller **-īc**), t.ex. *felix* 'lycklig, välmående', *audax* 'djärv' (gen *felícis, audácis*).

b) Många med två nominativformer (en särskild för neutrum), **-is** och **-e**, t.ex. *gravis, grave* 'tung'.

c) Några få med tre olika ändelser, **-**, **-is**, **-e**, t.ex. *celer, céleris, célere* 'snabb'.

2. **I komparativ** (med ändelser enligt not 2 ovan):

Alla adjektiv (oavsett hur de böjs i positiv) bildar komparativ som går efter tredje deklinationen med suffixet **-ior-** som läggs till adjektivets böjningsstam i positiv; i nominativ singularis har maskulinum och femininum gemensamt ändelsen **-ior**, neutrum **-ius**. Exempel: *longus -a -um* (efter första och andra deklinationen) heter i komparativ *long/ior -ius*, *felix* (efter tredje) i komparativ *felic/ior -ius*.

3. **Några enstaka** (med ändelser enligt not 2 ovan):

Bl.a. *dives*, gen. *dívitis* (eller *dis*, gen. *ditis*) 'rik', *pauper* (i alla genus), gen. *paúperis* 'fattig', *vetus* (i alla genus!), gen. *véteris* 'gammal'.

ADVERB

Adjektiv **i positiv** efter tredje bildar adverb på två olika sätt:

a) Adjektiv med böjningsstam på **-nt** genom suffixet **-er** lagt till böjningsstammen.

b) Övriga genom suffixet **-iter** lagt till böjningsstammen.

Komparativer använder neutrumformen på **-ius** som adverb.

§ 7 FJÄRDE DEKLINATIONEN

Endast lång vokal markerad.

SUBSTANTIV						
SINGULARIS				PLURALIS		
mask	fem	neutr	<i>kasus</i>	mask	fem	neutr
-us		-ū	<i>Nom</i>	-ūs		-ua
	-ūs		<i>Gen</i>		-uum	
	-uī		<i>Dat</i>		-ibus	
-um		-ū	<i>Ack</i>	-ūs		-ua
	-ū		<i>Abl</i>		-ibus	

GENUSREGLER:

De allra flesta substantiv efter fjärde slutar på *-us* och är maskulina; några få - men ytterst vanliga - är feminina, t.ex. *manus*, *domus*¹, *Idus* (*Iduum* plur. tantum) ‘den trettonde (eller femtonde) [dagen i en månad]’ och givetvis *ānus* ‘kärring’. Neutrer (som slutar på *-u* i uppslagsform) är mycket sällsynta, nästan ensamma är *cornu* ‘horn; (armé)flygel’ och *genu* ‘knä’. (Fjärde liknar mycket den tredje. Skillnaderna beror främst på att stammens *-u* ofta har “slukat” vokalen i ändelsen, varvid *-u* har blivit långt i gen. och abl. sing., men likhet har uppstått genom att ursprungligt *u* i dat. och abl. plur. har försvagats till *i*.)

¹ *domus* har några former efter den andra deklinationen, abl. sing. heter ***domo***, gen. plur. ***domorum*** (eller ***domuum***), ack. plur. ***domos***. Dessutom finns en äldre kasusform bevarad - lokativ - ***domi*** med betydelsen ‘**hemma**’; denna form uppfattades som gen. - ‘hemma hos mig’ heter därför *domi meae*; ‘**hem(åt)**’ uttrycks med ack. ***domum***, ‘**hemifrån**’ med abl. ***domo***. (Jfr § 73.)

§ 8 FEMTE DEKLINATIONEN - stammar på *-ē* - som i strid mot regeln s. 1 ej förkortas mellan vokaler, däremot efter konsonant och före vokal.

Endast lång vokal markerad.

SUBSTANTIV				
SINGULARIS			(PLURALIS)	
(mask)	fem	<i>kasus</i>	(mask)	fem
-s		<i>Nom</i>	-s	
-ī		<i>Gen</i>	-rum	
-ī		<i>Dat</i>	-bus	
-m		<i>Ack</i>	-s	
-		<i>Abl</i>	-bus	

Endast två ord har fullständig pluralis: *re/s* ('sak') och *die/s* ('dag') - övriga kan i pluralis uppträda blott i formerna på *-s* (nominativ och akkusativ).

Genus:

Alla är femininer med ett undantag, *dies* som vanligen är maskulinum (femininum dock i betydelsen 'utsatt/avtalad dag').

§ 9 KOMPARATION av adjektiv och adverb

Komparativ bildas som framgår ovan s. 6 under ADJEKTIV punkt 2 och ADVERB.

Superlativ (som böjs efter första och andra deklinationerna och bildar adverb i enlighet därmed - se s. 4 ADVERB) bildas på följande sätt:

1) normalt med **-issim-us/a/um** som läggs till böjningsstammen: *long/issimus, felic/issimus*

2) adjektiv som i positiv slutar på **-ēr** (böjningsstam på **-(e)r**) lägger till **-rim-us/a/um**, t.ex. *miser* heter i komparativ *miserior*, superlativ *miserrimus*, och *pulcher* heter *pulchrrior* resp. *pulcherrimus*;

3) sex adjektiv med böjningsstam på **-īl** tillägger **-līm-us/a/um**: *fācilis, difficilis, sīmilis, dissīmilis, hūmilis, grācilis* (superlativ *facīl/limus* etc.). (Men övriga med böjningsstam på **-il** bildar superlativ normalt, t.ex. *nōbilis* - *nobil/īssimus*.)

4) Oregelbunden komparation har bl.a.

bonus - melior - optimus

malus - peior - pessimus

parvus - minor - minimus

magnus - maior - maximus

multus - plus - plurimus (i komparativ singularis endast neutrum; i pluralis alla genus, mask. och fem. *plures*, neutrum *plura*).

PRONOMEN

§ 10 PERSONLIGA OCH REFLEXIVA

	‘jag’	‘du’	‘vi’	‘ni’	‘sig’
Nom	ego	tu	nos	vos	-
Gen	mei	tui	nostri/nostrum	vestri/vestrum	sui
Dat	mihi	tibi	nobis	vobis	sibi
Ack	me	te	nos	vos	se (sese)
Abl	me	te	nobis	vobis	se (sese)

Anm. 1. Genitivformerna används som objektiv eller partitiv genitiv - objektiv genitiv för att ange föremålet (objektet) för något, partitiv för att ange det hela varav en del tages. Exempel: *memoria mei/vestri* ‘minnet av mig/er’ (: jag eller ni är föremål för någons hågkomst; någon kommer ihåg mig/er), *pars tui/nostrum* ‘en del av dig/oss’. - Formerna *nostri* och *vestri* används endast för objektiv genitiv, *nostrum* och *vestrum* endast för partitiv. - För att ange ägare brukas, som i svenska, possessivpronomen (se nedan): *mea memoria* ‘mitt minne’ (: min minnesförmåga; det jag kommer ihåg).

Anm. 2. Enbart reflexivt är *se*. Antingen personligt eller reflexivt är övriga pronomen ovan (utom i nominativ), alldeles som i svenska; jfr *jag slog mig* (reflexivt) - *du slog mig* (personligt).

Anm. 3. I *mihi*, *tibi* och *sibi* är det första *i*:et kort, det andra ursprungligen långt men ibland i vers förkortat.

§ 11 POSSESSIVA (böjs som adjektiv efter första och andra deklinationerna)

‘min’	‘din’	‘vår’	‘er’	‘sin’
meus	tuus	noster	vester	suus

§ 12 RELATIVT, INTERROGATIVT OCH INDEFINIT *qui(s)*, *quae (qua)*, *quod/quid*

	Singularis			Pluralis		
	mask	fem	neutr	mask	fem	neutr
Nom	qui	quae	quod	qui	quae	quae
Gen		cuius		quorum	quarum	quorum
Dat		cui			quibus	
Ack	quem	quam	quod	quos	quas	quae
Abl	quo	qua	quo		quibus	

! Som **relativt** pronomen böjs *qui* enligt tablån och betyder antingen ‘som, vilken’ eller ‘han (den) som’. I s.k. relativ anknytning (första ord i ny mening, ev. efter preposition) översätts det med ‘denne/han’ eller ‘och/men denne/han’ el. dyl.

! Som **interrogativt** pronomen finns i mask. nom. sing. biformen *quis*; i neutr. nom. och ack. sing. användes *quod* förenat (med ett substantativ) som svenska *vilket* - *quid* däremot självständigt (ensamt) som svenska *vad*.

! Som **indefinit** pronomen finns i rubriken givna alternativ (med samma skillnad i användningen av *quod* och *quid* som nyss sagts). **Former av *qui(s)* betyder ‘någon’ efter *si*, *nisi*, *ne*, *num*, relativa ord och *cum* (*cum* = ‘då, när’ - ej efter prepositionen *cum* ‘med’).**

Pronomenet **qui(s)** återfinns som böjbart led i **många sammansättningar**, de flesta med indefinit betydelse ('någon'), t.ex. *aliquis*, *quidam*, *quisquam*. Allmänt relativt är dubblerat **quisquis** och **quidquid** 'vem/vad som helst som' - endast dessa former; i alla former finns som allmänt relativum **quicumque**; så bildas även t.ex. till *ubi* ('där, varest') *ubicumque* 'var som helst som, var...än'.

§ 13 DEMONSTRATIVA

hic - 'den här (som gäller mig/oss)' - syftar på det som är närmast den talande eller i texten (då *hic* = 'den sistnämnde')

Singularis				Pluralis		
	mask	fem	neutr	mask	fem	neutr
Nom	hic	haec	hoc	hi	hae	haec
Gen		huius		horum	harum	horum
Dat		huic			his	
Ack	hunc	hanc	hoc	hos	has	haec
Abl	hoc	hac	hoc		his	

iste - 'den där (som gäller dig/er)' - ibland med biton av förakt - böjs som *ille*

ille - 'den där (som avser tredje person)' - syftar på det som är längst bort (*ille* ibland = 'den förstnämnde') - Märk betoningen i gen. sing.!

Singularis				Pluralis		
	mask	fem	neutr	mask	fem	neutr
Nom	ille	illa	illud	illi	illae	illa
Gen		illius		illorum	illarum	illorum
Dat		illi			illis	
Ack	illum	illam	illud	illos	illas	illa
Abl	illo	illa	illo		illis	

is - 'den(ne), han'

Singularis				Pluralis		
	mask	fem	neutr	mask	fem	neutr
Nom	is	ea	id	ii (ei)	eae	ea
Gen		eius		eorum	earum	eorum
Dat		ei			iis (eis)	
Ack	eum	eam	id	eos	eas	ea
Abl	eo	ea	eo		iis (eis)	

idem - '(den)samme' - är bildat av *is* + en partikel *dem* och böjs i stort sett som det enkla *is* med tillagt *dem*, dock med dessa avvikelser: nom sing. mask. heter **idem**, neutr.sing. nom. och ack. **idem**, och i former av *is* som slutar på *m* övergår detta till *n*, t.ex. *eandem*, *eorundem*; av de fyra olika formerna som *eadem* kan vara betonade fem. abl. sing. *eádem*, övriga *éadem*.

Obs! När en ny sak utsägs om samma subjekt används i latin ofta *idem* som i svenska bör återges med 'också, likaså, dessutom' då det är fråga om något likartat, men med 'trots detta, däremot' då det gäller något olikartat. - Partikeln *-dem* (för att beteckna identitet) kan läggas även till andra ord: *ibi* 'där', *ibidem* 'på samma ställe'.

ipse - '(han) själv' - med samma ändelser som *ille* ovan utom i neutr. sing. nom. och ack. som heter *ipsum*. **Obs!** I några uttryck(ssätt) motsvaras *ipse* ej av 'själv': *is ipse* 'just han' (eller i nekad sats: 'ens han') - *et ipse* 'även han' *nec ipse* 'inte heller han' - i genitivformer, t.ex. *ipsius*, *ipsorum*, 'hans/hennes egen, deras egen'.

§ 14 LATINSKA VERBFORMER

FYRA KONJUGATIONER (sätt att böja verb) finns i latin. De skiljer sig från varandra *endast i presensstammens former*. Ett fullständigt latinskt verb (i aktivum) har tre temaformer, **första person singularis presens indikativ** ('jag gör'), **första person singularis perfekt indikativ** ('jag gjorde/har gjort'), **supinum** (som icke betyder detsamma som svenskt supinum). Efter dessa former anges med en (konjugations)siffra vilken konjugation verbet hör till.

FINITA FORMER AV PRESENSSTAMMEN I AKTIVUM OCH PASSIVUM
(d.v.s. verbformer som tjänstgör som **predikat** - i svenska det ord som kommer först då man formulerar en ja-nej-fråga och som passar in i denna ram: "jag ... inte")

§ 15 Personändelser

MODUS	DIATES	PERSONÄNDELSER					
		'jag'	'du'	'han/ hon/det'	'vi'	'ni'	'de'
Indikativ och konjunktiv	aktivum	-ō¹/-m	-s	-t	-mus	-tis	-nt
	passivum	-or¹/-r	-ris (-re)	-tur	-mur	-mini	-ntur
Imperativ	aktivum		⁻²			-te	
	passivum		-re³			-mini³	

¹ **-o/-or** i presens indikativ i alla konjugationer och i futurum simplex i första och andra.

² Se dock nedan under "ljudlagar", § 17 punkt 2!

³ Passiv imperativform finns endast av deponens, d.v.s. av verb som har passiv form men aktiv betydelse; sv. *hoppas*, *andas*.

§ 16 Kännetecknen för konjugationerna:

Första konjugationen - långt a

Andra konjugationen - långt e

Tredje konjugationen - konsonant eller kort u eller kort i (se § 1 om *u* och *i*)

Fjärde konjugationen - långt i

§ 17 Några "ljudlagar":

- 1) **a försvinner framför o och e** (gäller presensformer i 1. konjugationen)
- 2) I 3. konjugationen presens indikativ och imperativ och 1. och 2. konjugationerna futurum simplex tilläggs (för att underlätta uttalet) en kort s.k. **bindevokal** dels **efter konsonant och u**, dels **före annan konsonant eller ingen ändelse**.
Bindevokalen är normalt
 - *i* men
 - *u* före *-nt(ur)* - även efter *i* i 3. och 4. konjugationerna
 - *e* före *r* eller *ingen ändelse* (d.v.s. i imperativ singularis)
- 3) **Kort i blir kort e framför r** (3. konjugationens verb med presensstam på kort *i*)

§ 18 I tredje konjugationen markeras ibland stammen som presensstam:

- a) genom *i/j* som oftast uppträder som *i* efter konsonant (*cap-i-o*) men ibland assimileras med denna (*mit-j-o* > *mitto*)
- b) genom nasalinfix, d.v.s. inskott av en nasal, *m* eller *n* beroende på följande konsonant, t.ex. till stammen *rup* heter presens *rumpo*, till *vic vinco*
- c) genom (presens)reduplikation: stammens första konsonant fördubblas och ett *i* skjuts in mellan de dubblerade konsonanterna: stammen *gen/gn* bildar presens *gigno* (perfekt *genui*)
- d) genom inkoativsuffix *-sc-* för att bilda verb som anger övergång från ett tillstånd till ett annat, motsvarande svenska verb på *-na*, t.ex. *ruttna* som på latin heter *putresco* (jfr *putreo* 'vara rutten' och *puter* eller *putr-idus* 'rutten').

§ 19 Personändelserna står som sista element (eller mer korrekt: morfem). Presensstammen erhåller man från den första temaformen (uppslagsformen) genom att avlägsna *-o(r)* men kom ihåg att *a* försvinner framför *o* i 1. konjugationen (ovan § 17, 1).

På presensstammen bildas följande former genom att man mellan den och personändelsen skjuter in de morfem som framgår av uppställningen på nästa sida:

Tempus och modus	1. konjug. ā	2. konjug. ē	3. konjug. -/u/i	4. konjug. ī
PRESENS indikativ och imperativ	-			
konjunktiv	-ē- [se § 17, 1]	-ā-		
IMPERFEKT indikativ	-bā-		-ēbā-	
konjunktiv	-rē- (“presens infinitiv + personändelser”)			
FUTURUM SIMPLEX indikativ¹	-b-		(-a- 1 sing.²) -ē-	

¹ Som konjunktiv används presens konjunktiv.

² Lån från presens konjunktiv.

FINITA FORMER AV PERFEKTSTAMMEN. ENDAST AKTIVUM.

§ 20. Perfektstammen får man fram genom att ta bort personändelsen *-i* från den andra temaformen. - **Personändelserna** är samma som angivits i § 15 utom **i perfekt indikativ aktivum** som avviker mer eller mindre från de som används annars:

‘jag’	‘du’	‘han’	‘vi’	‘ni’	‘de’
-ī	-isti	-it	-imus	-istis	-ērunt/ -ēre

§ 21. Perfektstammen bildas på olika sätt. Som regelbunden bildning anses bara *-v-* lagt till presensstammen av verb efter första och fjärde konjugationerna. I dessa fall ges ej olika temaformer utan endast konjugationssiffra. För verb som bildar perfektstam på annat sätt (oavsett konjugation) anges alltid tema.

Exempel: *voco* 1. (d.v.s. perfekt heter *vocavi*); *dele/o* -vi -tum 2.; *vet/o* -ui -itum 1.

Perfektstammens bildning:

1. Med *-v* lagt till presensstammen som sagts ovan.
2. Med *-u* lagt till stammen (icke till presensstammen!), t.ex. *moneo*, *monui* ... 2
3. Med *-s* lagt till stammen, t.ex. *rideo*, (*rid-s-i*>) *risi* ... 2.
4. Med avljud, d.v.s. en förändring av stavvokalen (påminnande om svenska *finna*, *fann*; *bita*, *bet* m.m.), kvalitativt (d.v.s. vokalbyte) och/eller kvantitativt (växling mellan kort och lång vokal); exempel: *facio* (kort *a*), *feci* (långt *e*) ...3., *venio* (kort *e*), *veni* (långt *e*) ...4. *moveo* (kort *o*), *movi* (långt *o*) ...2., *video* (kort *i*), *vidi* (långt *i*)...2.
5. Genom reduplikation, d.v.s. en fördubbling av stammens första konsonant och ett mellan de dubblade konsonanterna inskjutet kort *e* (eller en fördubbling av stammens första stavelse); exempel: *do*, *dedi* ... 1., *cano*, *cécini* ... 3., *mordeo*, *momordi* ... 2.
6. Endast ett fåtal verb markerar ej på något särskilt sätt perfektstam.

§ 22. På perfektstammen bildas former enligt följande:

Tempus och modus	Perfektstam +
PERFEKT indikativ	-
konjunktiv	-eri- (1. sing. -erim)
PLUSKVAMPERFEKT indikativ	-erā- (1. sing. -eram)
konjunktiv	-issē- (1. sing. -issem)
FUTURUM EXACTUM indikativ ¹	-eri- (utom i 1. sing.: -ero)

¹ Som konjunktiv används perfekt konjunktiv

Märk! I verb med perfektstam på -v- kan v försvinna: och av de två vokaler som då kommer att stå efter varandra "slukar" den första den andra (*i* dock ej *e*) under förutsättning att den så uppkomna formen ej sammanfaller med någon annan (och därför kan missuppfattas). Exempel: *vocavisti* > *vocasti*; *vocaveram* > *vocaram*; (men icke *vocavit* > *vocat* på grund av sammanfall med presens); *audivisti* > *audisti*, *audiveram* > *audieram*.

INFINITA FORMER

§ 23. PRESENSSTAMMENS FORMER

PRESENSSTAM	1. -ā-	2. -ē-	3. -/u/-i-	4. -ī-
INFINITIV ¹ aktivum	-re		-(e)re se § 17, 2 o. 3	-re
passivum	-rī		ī	-rī
PARTICIP aktivt adjektiv ²	-ns		-ens	
	(med böjningsstam på -nt- efter tredje deklinationen)			
GERUNDIVUM passivt adjektiv ³	-nd-(us/a/um)		-end-(us/a/um)	
	(adjektivböjning efter första och andra deklin.)			
GERUNDIUM aktivt substantiv ⁴	-nd-(i/o/um/o)		-end-(i/o/um/o)	
	(som neutr. sing. efter andra deklinationen - i ackusativ bara efter preposition, oftast <i>ad</i>)			

¹ Infinitiv i latin fungerar som ett substantiv i nominativ eller ackusativ (ej efter preposition) - jfr sv. *att dansa är roligt* - *dans är roligt*; se även nedan not 4

² översätts enligt mallen 'som gör/gjorde' eller 'då x gör/gjorde'

³ 'som måste/bör/skall göras' eller '(som är) att göra'

⁴ ersätter böjda former av infinitiven - jfr sv. *nöjet att dansa* - *dansens nöje*; översätts (beroende på kasusform) 'att göra'; 'för att göra'; 'genom att göra'

§ 24. PERFEKTSTAMMENS FORM. Endast en.

PERFEKT INFINITIV AKTIVUM
perfektstam + -isse

§ 25. SUPINSTAMMENS FORMER

Den tredje temaformen, supinum, slutar på *-um*. Tas denna ändelse bort, återstår supinstammen (eller perfekt-participstammen). Den är ur ordbildningssynpunkt mycket viktig. Med utgångspunkt från den kan nybildas substantiv, adjektiv, verb. Detta skall emellertid inte illustreras här utan bara de verbformer som bildas på supinstammen.

Supinum självt bildas genom tillägg av **-t/-it/-s-**. De verb efter första och fjärde konjugationerna som bildar supinum med *-t-* lagt till presensstammen anses regelbundna och i dessa fall skrivs ej något tema ut, endast konjugationssiffran anges. Supinsuffixet läggs annars normalt till stammen (ej till presensstammen). Härvid kan vissa ljutförändringar inträffa vid tillägg av -t/-s-: (jfr § 89 a och c)

- a) Slutar stammen på två (olika) konsonanter, skulle det vid tillägg av *-t/-s-* uppstå en trekonsonantförbindelse, tung att uttala. I latin, liksom i många andra språk "stryks" den mellersta; exempel: *torqu-t-um* > *tortum* (*qu* är en konsonant), *sparg-s-um* > *sparsum*.
b) Dental, d.v.s. *d* eller *t*, + *s* > (*s*)*s*; dubbeltecknat *ss* endast inuti ord efter kort vokal, eljest *s*; exempel: *rid-t-um* > *rīt-s-um* > *risum*, *mit-t-um* > *mit-s-um* > *missum* (§ 89 h).
c) Efter vokal övergår *-g/h/qu* framför *-s/-t-* till [k]. Obs! I stället för *cs* skrivs *x*. Exempel: *trah-t-um* > *tractum*, *leg-t-um* > *lectum*, *fig-s-um* > *fixum*, *reliqu-t-um* > *relictum*. - På liknande sätt *b* framför *s/t* > *p*, t.ex. *lab-s-um* > *lapsum*, *scrib-t-um* > *scriptum*.

	SUPINSTAM +
SUPINUM aktivt substantiv	-um/-ū (två kasus: ack. och abl.) 'för att göra' resp. 'att göra'
PERFEKT PARTICIP passivt adjektiv	-us/a/um (böjs efter första o. andra deklin.) 'som gjorts'; 'sedan x gjorts'
FUTURUM PARTICIP aktivt adjektiv	-ūr-(us/a/um) (böjs efter första o. andra deklin.) 'som skall/skulle göra'; 'för att göra'

FÖR VERBFORMER SOM BILDAS MED *esse* SOM HJÄLPVERB SE NÄSTA
SIDA!

FEM OREGELBUNDNA VERB - med sammansättningar

§ 26. **sum fui - esse** ‘vara’

Presensstammens finita former (stam **s** eller **es** [och genom rhotacism - § 89 b - **er**]):

	INDIKATIV	KONJUNKTIV	IMPERATIV
PRESENTS			
	sum	sim	
	es	sis	es (esto)
	est	sit	
	sumus	sīmus	
	estis	sītis	este (estote)
	sunt	sint	
IMPERFEKT			
	eram	essem (forem)	
	etc.	etc.	
FUTURUM SIMPLEX			
	ero		
	eris		
	erit		
	érimus		
	éritis		
	erunt		

Perfektstammens former bildas regelbundet (på stammen **fu-**).

INFINITA FORMER:

PRESENTS	INFINITIV esse
	PARTICIP saknas (jfr dock <i>absens</i> och <i>praesens</i>)
FUTURUM	INFINITIV fore eller futur us -a -um esse
	PARTICIP futur us -a -um

Om esse som hjälpverb:

- 1) Perfekt particip + former av *esse* omskriver passivum i perfektssystemet. Exempel: *epistula a me scripta est/erat/erit* ‘ett brev har skrivits (skrevs) / hade skrivits / skall ha skrivits av mig’.
- 2) Gerundivum + former av *esse* (“passiv perifrastisk konjugation”) omskriver ‘böra’ o.dyl.; *epistula mihi scribenda est* ‘ett brev bör/måste/skall skrivas av mig’ / ‘jag måste skriva ett brev’. - Obs! **Agenten uttrycks i detta fall med dativ.**
- 3) Futurum particip + former av *esse* (“aktiv perifrastisk konjugation”): *epistulam scripturus sum* ‘jag skall (just)/ står i begrepp att/ ämnar skriva ett brev’. Framtiden ligger närmare nuet än vid futurum simplex: *epistulam scribam* ‘jag kommer att skriva ett brev (någon gång)’.

Obs! Mycket ofta utelämnas infinitiven *esse* vid perfekt particip, gerundivum och futurum particip i konstruktionen akusativ med infinitiv.

§ 27 Sammansättningsarna **possum potui - posse; prosum profui - prodesse**

a) **possum** ('vara i stånd, kunna') är sammansatt av *pot(e)* och *sum* och förledens *t(e)* assimileras till *s* framför formerna på *s* av *sum*, eljest *t*: *possum potes potest* etc. Imperfekt konjunktiv enligt regeln i parenteserna i tabblån § 19 *possem* etc.

b) **prosum** (vara till fördel/nytt, gagna') har som ursprunglig förled *prod* vars *d* genom assimilation försvinner framför de former av *sum* som börjar på *s*: *prosum prodes prodest* etc.

§ 28. **fio factus sum fīeri** 'bli, ske, göras, äga rum' används som passivum till *facio* Böjes i presensstammens former i stort sett efter fjärde konjugationen; undantag är infinitiven *fieri* (Obs! passiv ändelse) och imperfekt konjunktiv *fierem* etc.

§ 29. **volo volui - velle** och sammansättningsarna **nōlo** (< **ne-volo*) **nolui - nolle** och **mālo** (< **mags-volo* < *magis volo*) **malui - malle** 'vilja' resp. 'icke vilja' och 'hellre vilja'. Avvikande från 3. konjugationen (förutom imperfekt konjunktiv *vellem, nollem, mallem* etc.):

			PRESENS			
Indikativ			Konjunktiv			Imperativ
volo	nolo	malo	velim	nolim	malim	
vis	non vis	mavis	velis	nolis	malis	nolī
vult	non vult	mavult	velit	nolit	malit	
volumus	nolumus	molumus	velimus	nolumus	malimus	
vultis	non vultis	mavultis	velitis	nolitis	malitis	nolīte
volunt	nolunt	malunt	velint	nolint	malint	

Anm. Imperativerna **noli, nolite** används tillsammans med en infinitiv för att uttrycka **förbud**: *noli me tangere* 'låt bli att röra mig/rör mig inte'. I det klassiska latinet var det ej gott språkbruk med negation (*ne*) + imperativ. Vid sidan av *noli* + infinitiv användes också *cave(te)* + presens konjunktiv eller *ne* + **perfekt konjunktiv vid förbud till bestämd andra person**: *ne picturam tetigeris* 'rör inte målningen/du får inte röra målningen'; *ne* + **presens konjunktiv** är ett förbud riktat till **obestämd andra person** (*du* = 'man'): *ne picturam tangas* 'man får inte röra målningen'.

(Till *volo* och *malo* finns inga imperativformer.)

§ 30. **eo ii itum ire** ‘gå’ (stam [ei >] **e** före *a, o, u*, eljest **i**) - intransitivt
adeo ádii áditum adíre (‘gå till’ =) ‘besöka’ - transitivt

	AKTIVUM				PASSIVUM			
	Indikativ		Konjunktiv		Indikativ		Konjunktiv	
PRESENTS	eo	ádeo	eam	ádeam		ádeor		adear
	is	adis	eas	ádeas		adíris		adearis
	it	adit	eat	ádeat	itur	adítur	eátur	adeátur
	imus	adímus	eámus	adeámus		adímur		adeámur
	itis	adítis	eátis	adeátis		adímini		adeámini
	eunt	ádeunt	eant	ádeant		adeuntur		adeantur
IMPERFECT	ibam etc.	adíbam	irem	adírem		adíbar		adirer
FUTURUM SIMPLEX	ibo ibis etc.	adíbo adíbis				adíbor adíberis		
IMPERATIVE	i ite	adi adíte						

GERUNDIUM **eundi** etc. GERUNDIVUM (**eundum**) **adeundus -a -um**

PRESENS PARTICIP **iens** (gen. **euntis**)

Perfektstammens former kan avvika på så sätt att *ii* ofta dras samman till *i* före *s*.

Sammansättningar med *eo* är talrika, dels a) intransitiva, dels b) transitiva:

a) Märk särskilt

prod-eo ii -itum -ire ‘gå fram’, som i vissa former sammanfaller med *pro-do -didi -ditum* 3. ‘lämna fram/ut, förråda’;

vēn-eo -ii -itum -ire (av *venum ire* ‘gå till salu’) ‘säljas’ - används som passivum till *ven-do -didi -ditum* 3 ‘sälja’ - kan ibland förväxlas med *vēnio vēni ventum* 4 ‘komma’;

per-eo -ii -itum -ire ‘gå under, störtas i fördärvet’ - fungerar som passivum till *per-do -didi -ditum* 3.

b) **inire** ‘ingå; börja’, **praeterire** ‘förbigå’; [om tid] ‘förflyta’, **transire** ‘övergå’.

Samma böjning som *eo* har **queo quivi (quitum) quire** ‘kunna’ och **ne-queo** ‘icke kunna’; av dessa är dock bara några få former brukliga.

§ 31. **fěro tŭli lātum ferre** ‘bära, föra’

PRESENTSTAMMENS FORMER överensstämmer i stort med 3. konjugationens men **före ändelse som börjar på *r*, *s* eller *t* saknas bindevokal**. Oregelbundna är de fetstilta formerna nedan:

	AKTIVUM	PASSIVUM		AKTIVUM	PASSIVUM
	Indikativ			Konjunktiv	
PRESENT	fero	feror	IMPERFEKT	ferrem	ferrer
	fers	ferris		ferres	ferris
	fert	fertur		etc.	
	ferimus	ferimur			
	fertis	ferimini			
	ferunt	feruntur			

IMPERATIV **fer**
ferte

Sammansättningar:

aufěro	abstŭli	ablātum	auferre	‘bära/föra bort’
affěro	attŭli	allātum	afferre	‘bära fram, komma med’
confěro	contŭli	collātum	conferre	‘sammanföra, jämföra’
diffěro	distŭli	dilātum	differre	‘föra åt olika håll, sprida (ut)’ (i presensstammen även ‘vara olik’)
effěro	extŭli	elātum	efferre	‘bära ut [till graven], begrava; bära iväg [i höjden], lovprisa’
offěro	obtŭli	oblātum	offerre	‘erbjuda’
refěro	rettŭli	relātum	referre	‘återföra, komma tillbaka med, berätta’
suffěro	-	-	sufferre	‘lida’

Anm. Perfekt- och supinformerna (*tuli* [< **tětuli*; jfr *rettuli* < **retětuli*] och *lātum* [< **tlātum*]) har *fero* lånat från ett annat verb, *tollo*, vars tema därvid ändrades (för att förväxling ej skulle ske med *fero*): **tollo sustŭli sublātum** 3. ‘lyfta’ a) ‘upp, i höjden’ = ‘lovprisa’, b) ‘undan’ = ‘undanröja, mörda’.

SYNTAX (ORDFOGNINGS- OCH SATSBILDNINGSLÄRA)

§ 32 **Bestämd och obestämd artikel** saknas i latin: *terra* betyder, beroende på sammanhang, 'land' eller 'ett land' eller 'landet'.

§ 33 **Enklitiska ord** är obetonade ord som hakas på ett annat och i latin skrivs samman därmed. I översättningen skall de komma före. Exempel: *-que* ('och'), *-ve* ('eller') - *Caesar Pompeiusve* 'Caesar eller Pompeius'; även prepositionen *cum* ('tillsammans med') är enklitisk vid personligt eller relativt pronomen: *mecum* - 'tillsammans med mig'.

Betoningsregeln är upphävd. Även om stavelsen före enklitikan är kort uppbär den betoningen: *Graeciā Italiāque* [graɪkia italiáqwe] 'Grekland och Italien'. OBS! Detta gäller endast lösa sammansättningar. Det finns många fasta förbindelser där *-que* är en partikel, t.ex. *ubique, utique, dēnique, itaque* - alla med betoning på den första stavelsen.

Ordföljd och ordställning (§§ 34 -36)

§ 34 Språk med en rik uppsättning av former har möjlighet att variera ordföljden. På grund av ändelserna är det ändå klart vilka ord som hör samman och vilken satsdel de utgör. Teoretiskt skulle detta kunna innebära en fullständigt fri ordföljd men det är bara i poesi som denna möjlighet utnyttjas i någon större utsträckning, t.ex. i latin och fornisländsk skaldediktning.

Den första och den sista platsen är de viktigaste i en latinsk sats. I allmänhet är subjektet och predikatet de mest betydelsefulla, varför normalordföljden är subjektet först och predikatet sist, däremellan objektet och/eller andra satsdelar. Latin sägs därför vara ett vänstertungt språk, medan normal, nutida svenska är högertung. **Bestämningar till verb** står i latin alltså normalt **före** ett verb, i svenska efter.

Predikatets ändelse överensstämmer (kongruerar) med subjektets person (första, andra eller tredje, singularis resp. pluralis). **Subjektet behöver därför ej alltid sättas ut.**

§ 35 T.ex. prepositioner, böjda former av personliga pronomen, subjunktioner fyller framför allt en grammatisk funktion och innehåller inte så mycken information. Därför är de obetonade och kan lätt gömmas undan.

a) Särskilt enstaviga prepositioner placeras gärna mellan attribut och huvudord: *multos post annos* 'efter många år', *carissimo cum amico* 'tillsammans med en mycket kär vän', *hac in terra* 'i detta land'.

b) Personliga pronomen står obetonade på plats nummer två: *epistulam mihi scripsit* 'han skrev ett brev till mig'; står *mihi* först sätts det i fokus: *mihi epistulam scripsit* 'det var till mig han skrev ett brev'.

c) Observera särskilt meningar som består (i nämnd ordning) av en bisats och en huvudsats med gemensamt subjekt. Ur latinsk synvinkel är det mycket viktigare att ange vad som är subjekt än att markera att det första ledet är en bisats, varför det gemensamma subjektet placeras först; därefter subjunktionen. I svenska måste emellertid subjunktionen komma på plats nummer ett. *Catilina cum epistulam legisset, consilium coniurationis iniit* 'När Catilina hade läst brevet, gjorde han upp en sammansvärjningsplan'.

§ 36 **Attribut** (såväl genitiv- som adjektivattribut) placeras oftast **efter** sitt huvudord. Ej sällan placeras ett attribut och dess huvudord så att de bildar en ram runt ett uttryck. Därigenom markeras det inramade som en bestämning (vanligen till attributet). En sådan ordföljd kan sägas vara grammatiskt betingad.

Om ett attribut utan några grammatiska skäl inte står intill sitt huvudord, beror det på att författaren vill betona attributet, ett i poesi och litterär prosa vanligt grepp (som kallas *spärrning*). Psykologiskt fungerar spärrning så att om ordföljden är attribut + diverse ord + huvudord tvingas läsaren/ åhöraren att hålla attributet i minnet tills det blir begripligt vad det hör ihop med.

Kongruens ‘Överensstämmelse’ (§§ 37 - 40)

§ 37 Adjektiviska attribut (t.ex. både adjektiv och particip) rättar sig efter sitt huvudord till kasus, genus och numerus, såsom i svenska: *en röd stuga, ett rött hus, röda stugor/hus*.

Om två substantiv av olika genus har ett gemensamt adjektivattribut eller gemensam predikatsfyllnad segrar maskulinum över femininum och neutrum, femininum över neutrum: *Vir feminaque in grammatica aequi non sunt* ‘Man och kvinna är ej jämlika i grammatiken’.

§ 38 Vid flera samordnade subjekt står predikatet normalt i pluralis, men kan i latin ibland blott rätta sig efter ett därför att det står närmast eller markeras som det viktigaste. ‘Cicero och Pompeius kom till Rom’: *Cicero et Pompeius Romam venerunt* (predikatet i pluralis) eller *Cicero et Pompeius Romam venit* (predikatet i singularis).

§ 39 **Konstruktion efter betydelsen** (*Constructio ad sensum*). Ibland kommer den formella grammatiken i konflikt med tanken, och då segrar ofta tanken över det formella, i latin såväl som i svenska: *En del* (formellt singularis) *blev dödade* (pluralis) - ‘en del’ = ‘flera’. (Begrunda även det, särskilt i talspråk vanliga, bruket med plural predikatsfyllnad vid pronomenet *man*: *I landslaget var man ledsna över förlusten* - ‘man’ = ‘spelarna och tränarna’.)

§ 40 I satser med demonstrativt, relativt eller interrogativt pronomen som subjekt rättar sig det efter ett substantiv som står som predikatsfyllnad. *Ista* (demonstrativt pronomen i femininum nominativ sing.) *quidem vis* (substantivisk predikatsfyllnad i fem. nom. sing.) *est*. I svenska brukas i dessa fall neutral singularisform: ‘Detta är ...’. - *Quis* (maskulinum nominativ sing.) *vocaris?* ‘Vad heter du?’ *Hae sunt Athenae* ‘Detta är Athen’.

§ 41 **Predikativt attribut**

Satsdelsnamnet “predikativt attribut” vill ange att det rör sig om en bestämning som dels uppträder som attribut, d.v.s. rättar sig till kasus, genus, numerus efter ett ord, dels (för tanken) hör nära ihop med ett verb och alltså fungerar som ett adverbial. *Glada återvände de hem efter semestern*. (Jfr *Glatt återvände de ...*) - I svenska innehåller ett predikativt attribut ofta, som första ord, (*så*)*som*. - Predikativa attribut anger en tillfällig egenskap, en som är aktuell bara i en given situation.

Som predikativa attribut, oftast placerade först, kan stå:

- a) substantiv som betecknar ålder, ämbete, ställning: *Consul Cicero orationes in Catilinam habuit*. 'Som konsul höll Cicero tal mot Catilina'.
- b) adjektiv som uttrycker hur en människa mår eller känner sig, liksom de som betyder t.ex. 'först, andra, ensam': *Pavidus Pompeius in Aegyptum fugit*. 'Rädd flydde Pompeius till Egypten.' (Översättningen 'Den rädde Pompeius' skulle innebära att Pompeius hade som genomgående karaktärsdrag att vara rädd.) - *Primus Caesar venit*. ['Caesar kom som den förste' =] 'Först kom Caesar'. *Deo soli*. ['Åt Gud såsom den ende' =] 'Endast åt Gud'.
- c) Som predikativt attribut fungerar även i regel particip samt gerundivum i andra kasus än nominativ (och ibland akkusativ).

§ 42 a) Adjektiv eller adverb i **komparativ och superlativ** uttrycker ej alltid en jämförelse. Komparativ kan ange att något gäller i alltför hög grad: *Themistocles liberius vivebat* 'Themistokles levde alltför lättsinnigt'. Eller i rätt hög grad: *Senectus est natura loquacior* 'Ålderdomen är av naturen rätt/ ganska pratsam'. (Jfr svenska *en äldre dam, en längre promenad*.) - Superlativ betecknar ofta en mycket hög grad: *Homo doctissimus* 'En synnerligen lärd man'.

b) **Adjektiv som jämför olika delar: norra Sverige = 'den norra delen av Sverige'**. Latinska superlativer som anger ordning eller läge i tid eller rum *kan* uttrycka en jämförelse mellan olika delar av samma föremål, inte bara mellan olika föremål, t.ex. *summus, primus, extremus* samt *medius* (som har betydelse av superlativ - 'mellerst'): *summus mons* betyder antingen 'det högsta berget' eller ['den högsta delen av berget' =] 'bergets topp'; *extrema lingua* 'tungspetsen'; *in medios hostes* 'mitt in bland fienderna'.

§ 43 **Substantiverade adjektiv och pronomen i neutrum pluralis**. I svenska kan ett "detta" sammanfatta flera synpunkter. I latin däremot markeras tydligt om det rör sig en mångfald. *Haec* [neutrum plur.] *dixit*. 'Detta [= flera olika saker] sade han'. *Hoc* [neutrum sing.] *dixit*. 'Detta [= en enda sak] sade han'. Ofta är det idiomatiskt mest korrekt att på svenska återge latinsk pluralis i dessa fall med singularis: *omnia* 'allt', *multa* 'mycket'. Men i vissa fall bör pluralisformen komma till uttryck också i svenska: *aspera* ['det svåra, svåra saker' =] 'svårigheter', *mea* 'mina ägodelar'.

Märk! Eftersom det är endast i nominativ och akkusativ som genus tydligt framgår brukar övriga kasus uttryckas med hjälp av former av *res* 'sak'. Sålunda heter t.ex. *omnia* i gen. *omnium rerum*, i dat. och abl. *omnibus rebus*.

Genitiv (§§ 44 - 50)

§ 44 Genitiv har i latin större användningsområde än i modern svenska. Många gånger motsvaras en genitiv av prepositionsattribut i svenska. (Prepositionsattribut får normalt ej förekomma i latin.) *Petri filius* 'Peters son' eller 'sonen till Peter'.

§ 45 Genitiv uttrycker ingalunda blott ägande utan fungerar ofta som objekt: *amor Dei* kan betyda dels 'Guds kärlek' (**possessiv genitiv**), dels 'kärleken till Gud' (**objektiv genitiv** - Gud är föremål för kärleken); *timor hostium* antingen 'fiendens fruktan' (**subjektiv genitiv**) eller 'fruktan för fienden' (objektiv gen.) - Vilken tolkning som är den rätta torde framgå av sammanhanget. (Betänk att det bara är språklig konvention som säger hur vi normalt tolkar *barnmisshandel* [= *barnens misshandel*] resp. *polismissandel* [= *polisens misshandel*].)

§ 46 En särskild form av possessiv genitiv förekommer vid *esse* för att ange ett särdrag eller en vana för en person. I stället för genitiv av personligt pronomen används possessivt pronomen i neutrum. (Subjekt är oftast en infinitiv.) Översättningen kan sällan bli ordagrann. *Graecorum est artibus studere* 'Det är grekernas uppgift att ägna sig åt konsterna'; *tuum est parēre* 'det är din plikt att lyda'; *timidi est mortem optare* 'det är typiskt för den fege att önska sig döden'.

§ 47 Ett uttryck i genitiv kan avse en helhet varifrån en del tas - **partitiv genitiv** - och förekommer vid

- a) substantiv som betecknar mängd eller antal,
- b) adjektiv som anger antal (t.ex. *multi*, *pauci* - 'många, få'),
- c) superlativer (för att uttrycka jämförelse),
- d) pronomen och räkneord. **Märk** särskilt uttryck som *multum vini* 'mycket vin', *quid vini?* 'vilket vin?', *nihil vini* 'inget vin'.

§ 48 I uttryck som *vir magni ingenii* anger genitiven (som består av attribut + substantiv) en egenskap - 'en man med stor begåvning'; denna **egenskapsgenitiv** kan även stå som predikatsfyllnad: *vir magni ingenii est* - 'mannen är mycket begåvad/ mannen har stor begåvning'. (Jfr nedan ablativ.)

§ 49 **Vid adjektiv** som betyder 'lysten, kunnig, ihågkommande, mäktig, delaktig' och deras motsatser står genitiv.

§ 50 Genitiv kan även förekomma **som bestämning till verb**.

- a) Ett obestämt värde anges med genitiv: *multi*, *nihili*, *parvi*, *tanti esse* resp. *facere* 'vara mycket, ingenting, lite, så mycket värd' resp. 'värdera högt, anse ingenting, lite, så mycket värd'.
- b) Vid s.k. domstolsverb, såsom *accusare* 'anklaga', *convincere* 'överbevisa', *damnare* 'döma' står brottet i genitiv: *Ephialtes prodicionis convictus est* 'Ephialtes överbevisades om förräderi'. - Straffet uttrycks med ablativ men vanligen med genitiv i frasen *aliquem capitis damnare* 'döma någon till döden'. (Jfr eng. *capital punishment*.)
- c) Vid verb som betyder 'minnas' och 'glömma' står "objektet" antingen i genitiv eller akkusativ.

d) Vid opersonliga känslorverb, såsom *paenitet* (ånger), *misēret* (medlidande; även vid personligt *misereor*), *pudet* (blygsel), *taedet* (leda), står personen som hyser känslan i ackusativ och den/det som väcker känslan i genitiv. *Me taedet tui* 'Jag känner leda vid dig'. *Brutum huius facinōris non paenituit* 'Brutus ångrade ej detta illdåd'. OBS! Ackusativen uppfattas som (logiskt) subjekt, varför det heter *Brutum sui facinoris non paenituit* 'Brutus ångrade ej sitt illdåd'. (Jfr § 54 Märk.)

Dativ (§§ 51 - 56)

§ 51 Dativ används för att ange den person som har nytta, glädje eller nackdel, skada, bl.a. vid verb som betyder 'ge, skänka' och deras motsatser (t.ex. 'vägra, beröva'), dels i fraser som *mihi auxilio est* 'det är mig till hjälp', då ofta i kombination med en s.k. final dativ (ändamålets dativ) - *auxilio*.

§ 52 Dativ står vid många verb som på svenska är transitiva, d.v.s. har direkt objekt (förr kallat ackusativobjekt). Så t.ex. *parēre* 'lyda', *nocēre* 'skada'. *Brutus mihi non nocet* 'Brutus skadar mig inte'. OBS! I passivum måste dativen kvarstå och verbet blir opersonligt, d.v.s. sätts i formen för tredje person: *mihi nocetur* 'jag skadas'.

§ 53 **Många opersonliga verb** står med dativ: *licet, libet, placet*.

§ 54 **Possessiv dativ** är särskilt vanlig vid *esse* för att uttrycka att [något är för någon =] någon har/ äger något. *Hostibus nulla spes erat* 'Fienden hade inget hopp'. I regel är det ägda något abstrakt. *Nomen servo est Paulus* 'Slaven heter Paulus'; genom s.k. attraktion även *Nomen servo est Paulo*.

Märk! Possessiv dativ uppfattas som (logiskt) subjekt i fraser som *cuique est* '(för var och en är =) var och en har', ty ett reflexivt ord syftar på dativen *cuique*, ej på det formella subjektet: *Suus cuique mos est* 'Var och en har sin sed'.

§ 55 **Vid många adjektiv** förekommer dativ som en bestämning, framför allt sådana som betyder 'vänlig, nyttig, lik, närstående' och deras motsatser.

§ 56 Om dativ som **agent** se § 80.

Ackusativ (§§ 57 - 62; jfr även nedan Ackusativ med infinitiv § 85)

§ 57 Ackusativ är det direkta objektets kasus. Om en sats sätts i passivum blir den aktiva satsens ackusativobjekt subjekt i den passiva. *Brutus Caesarem necat* 'Brutus dödar Caesar' lyder i passivum *Caesar (a Bruto) necatur* 'Caesar dödas (av Brutus)'.

§ 58 Ackusativ är likaså den objektiva predikatsfyllnadens kasus. *Multi senatores Catonem severum putabant* 'Många senatorer ansåg Cato hård'. I passivum subjektiv predikatsfyllnad: *Cato severus putabatur* 'Cato ansågs hård'.

§ 59 Bara några få verb har både personobjekt och sakobjekt i ackusativ, t.ex. *docēre* 'lära, undervisa', *celare* 'hemlighålla, dölja'.

§ 60 Ackusativ används även i tidsuttryck som svarar på frågan “hur länge?” och måttuttryck som svarar på frågan “hur lång(t)?”. *Diem noctemque scribebat* ‘Han skrev dag och natt’.

§ 61 Innehållsackusativ kallas bruket när ett intransitivt verb som intensifierande bestämning får ett av verbstammen avlett substantiv som objekt i uttryck som svenska *leva livet, döden dö, löpa ett lopp*, exempel på s.k. **figura etymologica**; *vitam iucundam vivere* ‘leva ett angenämt liv’.

§ 62 Neutrala pronomen och myckenhetsadjektiv kan brukas i ackusativ med adverbial betydelse - ‘med avseende på ...’. Så ofta *quid* ‘varför’ och *nihil* ‘inte alls’.

Ablativ (§§ 63 - 72)

Kasusnamnet ablativ är bildat till ett (oregelbundet) verb (*aufero*) som betyder ‘bära bort, avlägsna’. Detta kasus ursprungliga betydelse var att ge svar på frågan “varifrån/från vad?”. Till formen kom det att sammanfalla med ett annat kasus, instrumentalis, som anger medlet/redskapet varmed en handling utförs. Ablativ har därför blivit ett kasus med mångskiftande användning. Oftast skall det återges med ett svenskt prepositionsuttryck, i regel ett adverbial. - Ibland har latinet i stället för ablativ ett prepositionsuttryck men det har här inte ansetts nödvändigt att precisera reglerna. Ett “ofta” antyder blott att alternativ med prepositionsuttryck finns.

§ 63 **Separativ ablativ** förekommer vid verb som betyder ‘avlägsna, befria, avstå’ samt ‘beröva’ och ‘sakna’. Exempel: *liberare aliquem metu* ‘befria någon från fruktan’, *expellere aliquem urbe* ‘fördriva någon från staden’, *privare aliquem civitate* ‘beröva någon medborgarskap’, *carere pecuniā* ‘sakna pengar’.

§ 64 **Jämförelsens ablativ** uttrycker det jämförda vid en komparativ och översätts med *än*. *Tua consilia luce clariora nobis sunt* ‘Dina planer är [klarare än dagen =] klara som dagen för oss’. - Svenskans *än* kan även uttryckas med *quam* + nominativ eller ackusativ.

§ 65 **Skillnadens ablativ** förekommer även den vid komparativer eller ord med komparativ betydelse, såsom *ante* och *post* (‘tidigare’ resp. ‘senare’), och anger hur stor skillnaden är: *ille tribus annis maior est quam tu* ‘han är tre år äldre än du’. OBS! ‘Mycket’ heter vid en komparativ *multo*: *multo post* ‘mycket senare’.

§ 66 **Tidsuttryck** som svarar på frågan “när?” sätts i ablativ, likaså som svar på “inom hur lång tid?” samt alternativt i stället för ackusativ som svar på “hur länge?”.

§ 67 På vilket **sätt** något sker uttrycks ofta med ablativ: *more maiorum* ‘enligt förfädernas sed’, *magnā curā* ‘med stor omsorg’.

§ 68 **Orsaken** (grunden) anges ofta med ablativ: *fame mori* ‘dö av hunger’, *victoria laetus* ‘glad över segern’. Märk särskilt fraser med particip som ej behöver återges i svenska: *ira accensus, misericordia commotus* (‘upptänd av vrede =) i vredesmod’, ‘[påverkad] av medlidande’.

§ 69 Ett **pris eller bestämt värde** anges med ablativ: *victoria multo sanguine constat* 'segern kostar mycket blod'.

§ 70 En typ av ablativfraser är bestämning till substantiv: **egenskapsablativ** som kan användas i stället för egenskapsgenitiv, varom se ovan § 48.

§ 71 De flesta ablativer uttrycker **medlet/ redskapet** varmed något utförs och översätts med 'med/ med hjälp av/ medelst/ genom'. OBS! 'med' = 'tillsammans med' uttrycks med prepositionen *cum* + ablativ. Märk särskilt denna ablativ vid några deponens¹ - i svenska direkt objekt: *armis uti* 'använda vapen', *otio frui* 'njuta lugn och ro', *officio fungi* 'fullgöra sin plikt'.

¹ Deponens är sådana verb som har passiv form men aktiv betydelse; på svenska t.ex. *hoppas*, *andas*, *umgås*. Kännetecknande för deponens är att de ej kan omskrivas med *vara* eller *bliva* + particip -jfr *hon älskas av alla* - *hon är älskad av alla* men *hon hoppas/andas* kan ej uttryckas med *hon är/blir andad/hoppad*. (Undantag: *vredgas*.) Deponens kan till skillnad mot äkta passiver sättas i imperativ: *Andas inte så häftigt!* Någon imperativ *Älskas!* är inte möjlig - man kan inte uppmana någon att bli föremål för en handling.

§ 72 **Agent** kallas som bekant i svensk grammatik den satsdel i en passiv sats som inleds av prepositionen *av*. *Flera hus förstördes av mordbrännaren/ av eldsvådan*. I latin hålls emellertid noga isär om det verkligen är en handlande person - agent i egentlig mening - eller ett verktyg eller omständighet som utlöser en händelse. Endast en självständig person med egen vilja kan vara agent och uttrycks med prepositionen *a/ ab* + ablativ: *Plura aedificia ab incendiario deleta sunt* medan ett redskap eller en omständighet uttrycks med "ren" ablativ: *Plura aedificia incendio deleta sunt*. När en person utför en handling men inte av egen vilja utan bara som redskap för någon annan uttrycks detta i latin med *per* + akkusativ: *Rex per satellitem occisus est* 'Kungen dödades av en hejduk'. Om någon enstaka gång en person som utför en handling i passivum uttrycks med "ren" ablativ kommer en, kan man tycka, skrämmande människosyn i dagen: *Dominus quattuor servis domum portatus est* 'Husbonden bars hem av fyra slavar'. - Slaverna framställs som blott och bart redskap, utan (rätt till eget) liv.

Om **dativ som agent** se § 80.

§ 73 **Stadsnamn i uttryck för riktning till och från samt befintlighet**. Rester av ett äldre stadium i språkutvecklingen finns i vissa fall kvar i uttryck för riktning till och från samt befintlighet, särskilt tydligt i fråga om stadsnamn.

Riktning till uttrycks med **akkusativ** - utan preposition: *Romam*, *Athenas*², *Carthaginem* 'till Rom, till Athen, till Kartago'. (Prepositionen *ad* + stadsnamn i akkusativ ger betydelsen 'till trakten av, i närheten av'.) Obs! I adresser börjar ju vi svenskar med det minsta (adressaten) och slutar med det största (t.ex. staden). I latin är ordningen den omvända, och dessutom står varje led som ett riktningsuttryck: *Romam ad senatum* 'till senaten i Rom'.

² Stadsnamnet 'Athen' är som många andra stadsnamn i latin plurale tantum: *Athenae* -*arum* fpl (jfr eng. *Athens*).

Riktning från uttrycks med “ren” **ablativ**: *Romā, Athenis, Carthagine* ‘från Rom, från Athen, från Kartago’. (Prepositionen *a/ ab* + stadsnamn i ablativ: ‘från trakten av, från omgivningarna runt’.) ‘Från senaten i Rom’: *Romā a senatu*.

Befintlighet angavs i förlitterär tid med ett särskilt kasus - lokativ - som emellertid till formen kom att sammanfalla med **genitiv** i singularis av 1:a och 2:a deklinationerna, men med **ablativ** i 3:e deklinationen och pluralis av 1:a och 2:a deklinationerna, Sålunda heter ‘i Rom’ *Romae*, ‘i Athen’ *Athenis*, ‘i Kartago’ *Carthagine*.

På **samma sätt** uppträder **domus** -ūs f ‘hem’ och **rūs** rūris n ‘land(et)’: *domum* ‘hemåt’, *rus* ‘ut till landet’; *domo* ‘hemifrån’, *rure* ‘från landet’, *domi* ‘hemma’, *ruri/ rure* ‘på landet’.

En viss vacklan kan märkas i språkbruket om hur *Romae* och *domi* borde uppfattas. Som genitiv eller som något annat? I uttryck som *domi meae* ‘hemma hos mig’ tolkas det som genitiv, men som ett särskilt slags befintlighetsuttryck i en mening som *Pastores olim Romae, in capite Latii, habitabant* ‘Herdar bodde förr i Rom, Latiums huvudstad’. (Appositioner skall stå i samma kasus som sitt huvudord.)

Tempus - De utan hjälpverb bildade tempusformerna som finns i svenska betecknas här nedan **presens** - nutid -, **preteritum** [*praetēritum* ‘förfluten’] - dåtid. (§§ 74 - 78)

§ 74 **Presens** används i latin oftare än i svenska för dåtid, när författaren söker göra framställningen livfullare - s.k. historiskt presens. Presens i latin *kan* alltså motsvaras av preteritum i svenska. - Däremot brukas presens i latin mindre ofta för framtid. Vanligtvis sätts predikatet i futurum också när det är klart att det sagda avser tillkommande tid som i svenska *Jag reser i morgon*.

§ 75 Ordet “imperfekt” betyder ‘ofullbordad’. Något som i latin skildras i **imperfekt** uttrycker just detta - något som höll på att ske, något som ej upphört (en vana, t.ex.). Inte sällan måste en omskrivning till i den svenska översättningen: *epistulam scribebat* ‘han höll på att skriva ett brev’ [när något annat inträffade]; *feminam pulchram videbat* ‘han stod och tittade på den vackra kvinnan’; *ad forum ambulabat* ‘han brukade promenera till torget’. Någon gång uttrycker imperfekt försök till åtgärd: *prohibebam* ‘jag försökte hindra’. - Latinskt imperfekt är en av fyra motsvarigheter till svenskt preteritum.

§ 76 I stället för imperfekt uppträder ibland, särskilt i livfullare berättelser, infinitiv (med subjektet i nominativ), s.k. **historisk infinitiv**. (Jfr svenska *Folket till att ropa hurra*.) *Qui mori nisi ego?* ‘Vem höll på att dö om inte jag?’. (Detta är alltså en annan motsvarighet till svenskt preteritum.)

§ 77 (Språkhistoriskt döljer sig bakom latinskt perfekt två olika tempus, vilket förklarar de dubbla funktionerna.)

1. a) **Perfekt** i latin är den tredje- och i särklass vanligaste - motsvarigheten till svenskt preteritum. Det uttrycker då antingen att något var fullbordat, avslutat i förfluten tid - *veni, vidi, vici* ‘jag kom, jag såg, jag segrade’; *prohibui* ‘jag lyckades hindra’ - eller att något tog sin början: *feminam pulchram vidi* ‘jag fick syn på en vacker kvinna’. - Perfekt i latin för en skildring framåt, liksom noterar att först hände det, sedan det; imperfekt däremot tecknar en bakgrund.

1. b) I ordspråksartade uttryck kan perfekt i latin bäst återges med presens i svenska. Författaren tar så att säga ett exempel från det förgångna som en illustration till något som gäller allmänt: *Pecuniam nemo sapiens concupivit* 'Ingen förståndig (traktade [någonsin] =) traktar efter pengar'.

2. a) Perfekt i latin motsvarar även svenskt perfekt, d.v.s. anger att något har ägt rum: *iam cenavi* 'jag har redan ätit middag'.

2. b) Perfekt uttrycker även det bestående resultatet i nutid: *vixit/ fuit* 'han har levat/ varit' = 'han är död'. Särskilt märks några verb, varav en del bara finns i perfektstammens former: *memini* 'jag (har lagt på minnet =) minns, kommer ihåg'; *odi* 'jag (har fattat hat till =) hatar'; *(cog)novi* [av *(cog)nosco*] 'jag (har lärt känna/ har fått veta =) känner till/ vet'.

3) I s.k. iterativa satsfogningar, d.v.s. sådana som uttrycker upprepade handlingar, står perfekt i den latinska bisatsen motsvarande presens i svenska: *Cum ad forum ambulavit, haruspici occurrit* 'Varje gång han går till torget, möter han en offerskådare [spåman]'. Analogt för förfluten tid pluskvamperfekt i den latinska bisatsen motsvarande preteritum i svenska: *Cum ad forum ambulaverat, haruspici occurrebat* 'Varje gång han gick till torget, mötte han en offerskådare'.

§ 78 Av övriga tempus i latin behöver blott ett kommenteras: **futurum exactum**. Det förekommer nästan uteslutande i bisatser som är underordnade ett uttryck för framtid, d.v.s. huvudsatsen har futurum simplex (motsvarande svenska *kommer att/ skall*) eller konjunktiv eller imperativ eller ytterligare andra uttryck för framtid. Den latinska meningen gäller i sin helhet alltså framtiden. Futurum exactum (som ju bildas på perfektstammen!) i en bisats anger då att bisatsens handling föregår huvudsatsens; först kommer det som sägs i bisatsen att hända, sedan det som står i huvudsatsen. I svenska uttrycker vi oss emellertid ej på samma sätt, och vi markerar ej heller alltid tidsskillnaden. *Visita me, si Romam veneris!* 'Besök mig, om du kommer till Rom!' *Cum cenaverimus, ambulabimus.* 'När vi har ätit middag, skall vi ta en promenad.' - Futurum exactum i bisats återges alltså i svenska med presens eller perfekt.

Futurum simplex i bisats markerar samtidigt: *faciam ut potero* 'jag skall göra så gott jag kan'.

Perifrastiska verbuttryck: omskrivningar med **-urus sum** och **-ndus sum** (§§ 79 - 80)

§ 79 Futurum particip (som ändas på *-ur/us -a -um*) tillsammans med en form av *esse* uttrycker tillkommande tid och översätts med *skall (just)/ ämnar/ står i begrepp att*. Denna omskrivning för framtid kallas **aktiv perfrastisk konjugation**. Det som skall hända/ göras ligger närmare än det som uttrycks med futurum simplex. *Uxor epistulam scriptura est/ erat* 'Hustrun skall just/ skulle just till att skriva ett brev'. - *Uxor epistulam scribet* 'Hustrun skall skriva ett brev' (men när? i morgon? nästa vecka? om ett år?).

§ 80 **Passiv perfrastisk konjugation** är en kombination av **gerundivum** + en form av *esse*. Därigenom uttrycks vad som *skall/ bör/ måste göras*. **Agenten uttrycks med dativ**. Innehållet bör helst återges i en aktiv sats. *Epistula mihi scribenda est* '[Ett brev bör/ måste/ skall skrivas av mig =] Jag bör/ måste/ skall skriva ett brev.'

Passiv perifrastisk konjugation är synnerligen vanlig, inte minst i opersonliga uttryck av intransitiva verb för att uttrycka vad man bör göra. Pronomenet *man* saknar direkt motsvarighet i latin. *Nocendum non est* 'Man bör inte skada'. *Redeundum est* 'Man bör återvända'. *Videndum est ut ...* 'Man bör/ måste se till att ...'.

Gerundium och gerundivum

§ 81

A. Utöver vad som framgår av §§ 23 och 80 ovan skall här poängteras att **gerundium** på en och samma gång är verb och substantiv. Att det är verb innebär att det kan stå med objekt och adverbial. Den substantiviska egenskapen framträder i böjningsformerna som ersätter kasusformer av infinitiven. - Infinitiv i latin uppfattas antingen som nominativ eller som akkusativ och kan alltså vara subjekt, predikatsfyllnad eller objekt. - Av t.ex. en jämförelse mellan *konsten att läsa* och *läsandets konst* bör framgå att *att läsa* står i ett genitivförhållande till *konsten*. Det är i sådana fall gerundium används i latin: *ars legendi*; *ars libros legendi* 'konsten att läsa böcker'.

Ablativ av gerundium är i regel instrumental; sålunda heter 'genom att läsa' *legendo*, 'genom att läsa böcker' *libros legendo*.

B. Svenska infinitivfraser såsom ovan kan emellertid också motsvaras av uttryck med det adjektiviska **gerundivum** - och måste i vissa fall (som här inte närmare redovisas) uttryckas så. I stället för *libros legendo* (där *legendo* är huvudord) heter det även *libris legendis* (med *libris* som huvudord).

Lägg särskilt märke till **ad + gerundium eller gerundivum** med betydelsen 'för att' + infinitiv: *ad leges scribendas* 'för att skriva lagar'. Avsikt kan också uttryckas med dativ av gerundium eller gerundivum: *legibus scribendis*. Eller också med genitiv av gerundium + *causa* eller gerundivum + *causa*: *bellandi causa* eller *belli gerendi causa* 'för att föra krig'.

MODUS

§ 82 I latin finns såsom i svenska tre modus: indikativ, konjunktiv och imperativ:

Indikativ avser att uttrycka något faktiskt i påståenden eller efterforska något faktiskt i frågor. *Lisa är sjuk*. - *Är Lisa sjuk?*

Konjunktiv (som sedan medeltiden för en tynande tillvaro i svenska) uttrycker en vilja - *Varde ljus!* - eller önskan - *Leve kungen!*, eller markerar osäkerhet eller överklighet - *Såge jag henne nu, bruste mitt hjärta*. Här nedan redovisas det viktigaste rörande bruket av konjunktiv i latin. Observera att konjunktiv i latin är ytterst vanlig till skillnad från svenska. Dock måste också vi svenskar kunna uttrycka samma sak. Det i praktiken utdöda moduset konjunktiv ersätts av hjälpverb, som kallas modala just därför att de står i stället för ett modus. Till dessa hör som bekant *må*, *bör*, *måste*, *skall*, *torde*, *lära*. Även vissa satsadverbial (modala satsadverbial) kommer till användning, t.ex. *nog* och *väl*, som uttryck för osäkerhet.

Imperativ uttrycker, som bekant, en befallning eller, om den är nekad, ett förbud. I klassiskt latin undviks nekad imperativ; förbud uttrycks på annat sätt som framgår av § 29 Anm.

§ 83 **Konjunktiv i huvudsats** måste på något sätt komma till uttryck i svenska: *vivat* 'ja, må han leva'.

Konjunktiver som uttrycker vilja (hortativ konjunktiv) eller önskan (optativ) negeras med *ne*. (Se mer om *ne* i ordförteckningen.) Optativ förstärks, förtydligas ofta av partikeln *ut* eller *utinam*.

Övriga konjunktiver negeras med *non*, alltså sådana som används i försiktiga påståenden och hovsamma frågor (potential konjunktiv), eller i frågor som uttrycker tvekan (deliberativ konjunktiv) eller i s.k. irreala satsfogningar.

Exempel på potential konjunktiv: *dicas/dixeris* 'man skulle nog kunna säga, man vill nog säga'; *credam/crediderim* 'jag tror nog, jag skulle förmoda'. Observera att presens och perfekt båda gäller nutid, imperfekt däremot förfluten tid: *putares* 'man skulle ha kunnat tro.' Observera att andra person sing. i detta fall ofta motsvaras av svenska *man*.

Deliberativ konjunktiv: *Quid nunc faciamus?* 'Vad skall [= bör] vi nu göra?'

Irreal konjunktiv: *Si opulentus esset, Romam iret* 'Om han vore rik, skulle han resa till Rom.' *Si opulenta fuisset, multi eam in matrimonium ducere voluissent* 'Om hon hade varit rik, skulle många ha velat gifta sig med henne.' Imperfekt när det sagda gäller överklighet i nutid, pluskvamperfekt dåtid.

§ 84 **Konjunktiv i bisatser**

A. Konjunktiv i bisatser förekommer ofta, dock utan att det skall återges i svenska - med *skall/ skulle* - utom i två fall:

1) Satser som enligt latinsk (men ej alltid enligt svensk) grammatik kallas finala:

a) Objektsbisatser inledda av *ut* (eller nekade av *ne*) - svenska *att (inte)* - efter de flesta viljeverb ('önska, befalla, säga till, övertala, förbjuda' m. fl.);

b) Adverbialsbisatser, också de inledda av *ut* resp. *ne* - svenska 'för att (inte), på det att (inte)';

c) Relativsatser som uttrycker avsikt av typen *legati missi sunt qui pacem peterent* 'sändebud skickades som skulle be om fred,' eller '... skickades för att be ...'.

2) En del indirekta frågesatser; alla indirekta frågor står visserligen i konjunktiv (av skäl som anförs i nedan under B) men bara de som i direkt fråga kan tänkas ha deliberativ konjunktiv skall i svenska få ett *skall/ skulle*. *Nesciebam quid facerem* betyder antingen 'Jag visste inte vad jag skulle [= borde] göra' eller 'Jag visste inte vad jag gjorde'. Insatt i ett givet sammanhang torde det framgå vad som är den rätta tolkningen.

B. Alla bisatser som ingår i eller utgör ett referat av vad någon sagt, tyckt, tänkt, undrat över m.m. kännetecknas i latin av två ting:

1) Bisatsernas predikat skall sättas i konjunktiv som markering av indirekt tal, på latin *oratio obliqua*. Sådan konjunktiv kallas **oblik konjunktiv**.

Notera modusskillnaden mellan följande två meningar: a) *Paula mihi libros dedit, quos pater reliquerat* - b) *Paula mihi libros dedit, quos pater reliquisset*. Båda meningarna kan översättas 'Paula gav mig böcker som hennes far lämnat efter sig.' Men då framkommer ej nyansskillanden. När det i a) står *reliquerat* (pluskvamperfekt indikativ), anger det att talaren (i det här fallet "jag") går i god för sanningshalten; "jag" vet att Paulas far lämnat efter sig de där böckerna. Pluskvamperfekt konjunktiv i b) däremot markerar ett referat: "jag" återger bara vad Paula påstod om böckerna som hon gav "mig"; "jag" går inte i god för sanningshalten. I den oblika konjunktiven ligger alltså vad som på svenska lite mångordigt skulle kunna uttryckas med 'enligt vad hon sa' el. dyl. - Ytterligare exempel: *Titus ad negotium hodie non venit, quia aeger est/ sit*. 'Titus kom inte till arbetet idag, därför att han är sjuk' - *est* (indikativ) anger att talaren vet och så att säga garanterar att Titus är sjuk, *sit* (konjunktiv) motsvarar ett 'såsom det sägs, enligt vad jag har hört' el. dyl.

Särskilda **konjunktiver till futurum simplex resp exactum** finns ej i latin. De ersätts av presens resp. perfekt konjunktiv. Uppmärksamhet förtjänar framför allt vad som händer med futurum exactum. Meningen *Visita eam, si Romam veneris* - 'Besök henne om du kommer till Rom' - kan, omvandlad till ett referat i nutid, lyda: 'Han ber att jag skall besöka henne om jag kommer till Rom', på latin *Orat ut eam visitem, si Romam venerim*. Omvandlad till referat i dåtid: 'Han bad att jag skulle besöka henne om jag kom till Rom' *Oravit ut eam visitarem, si Romam venissem*. Alltså pluskvamperfekt i latin men preteritum i svenska!

2) Om en bisats har **oblik konjunktiv** skall den också ha **oblikt reflexivum** (indirekt reflexivt pronomen). Som bakgrund först en måhända onödig påminnelse: ett reflexivt pronomen syftar tillbaka på (återspeglar/ ger en reflex av) satsens subjekt, såsom de sista orden i varje mening här: *Jag kammar mig* - *Du kammar dig* - *Han/Hon kammar sig* - *Vi kammar oss* - *Ni kammar er* - *De kammar sig*. På alldeles samma sätt med possessiva reflexiva pronomen: *Jag trivs i min bostad* - *Du trivs i din bostad* - *Han/Hon trivs i sin bostad* etc. - Märk skillnaden mellan svenska och latin i fall som *Ioseph ascendit ... cum Maria desponsata sibi uxore* 'Josef gick upp ... med Maria (som var) lovad honon som hustru'.

Studera nu än en gång meningen 'Paula gav mig böcker som hennes far lämnat efter sig.' I de latinska översättningarna ovan saknas motsvarighet till *hennes*. Låt oss sätta in lämpligt ord i a)! *Paula mihi libros dedit, quos pater eius reliquerat*.

Ib) blir det emellertid annorlunda eftersom bisatsen innehåller ett referat eller indirekt tal. I ett sådant fall kan man tänka efter vad det heter i direkt tal; här torde det vara ungefär: "Här får du böcker som min far har lämnat efter sig". Uppenbarligen syftar "min" på talaren. **När reflexiva pronomen för första person skall uttryckas i tredje person i indirekt tal, skall i latin brukas reflexivt pronomen för tredje person**, d.v.s. former av *se* resp. *suus*. Syftningen blir då indirekt - på (den tänkte) talaren. Mening b) skall alltså lyda: *Paula mihi libros dedit, quos pater suus reliquisset*.

Ytterligare ett exempel. *Visita me, si Romam veneris!* (§ 47 ovan) omvandlad till referat i dåtid: 'Hon bad att jag skulle besöka henne om jag kom till Rom' - *Oravit ut se visitarem, si Romam venissem*. Det är alltså på talaren, den överordnade satsens subjekt, som *se* syftar.

SATSVÄRDIGA UTTRYCK (§§ 85 - 87)

§ 85 Ackusativ med infinitiv

A. *Catullus anser Lesbia vara skön.* - I denna mening finns - utöver ett subjekt och ett predikat - ett objekt samt en infinitiv (med predikatsfyllnad). Det är lätt att se att objektet och infinitiven utan vidare kan ersättas av en *att*-sats: *att Lesbia är skön*. Med andra ord objektet med infinitiv är ett satsvärdigt uttryck där objektet fyller samma funktion som subjektet i en *att*-sats och infinitiven spelar samma roll som ett predikat.

Översatt till latin skulle meningen kunna lyda: *Catullus putat Lesbiam formosam esse*. Till skillnad från svenska finns inget alternativ. D.v.s. en **svensk att-sats motsvaras av ackusativ med infinitiv**, och det **synnerligen ofta** som fortsättningen kommer att visa.

Ackusativen som har subjektsfunktion kallas **subjektsackusativ** och infinitiven (som motsvarar ett predikat) **predikatsinfinitiv**.

Infinitiverna har en relativ tidsbetydelse, varmed menas att de skall sättas i relation till det styrande verbet. Presens infinitiv uttrycker samtidighet, perfekt infinitiv föregående handling och futurum infinitiv efterföljande handling. Undantag: efter viljeverb (nedan 4) har presens infinitiv futural betydelse.

Marcus putat/putabat vitam iucundam esse. 'Marcus anser/ansåg att livet är/var angenämt.'

Marcus putat vitam olim iucundiores fuisse. 'Marcus anser att livet var angenämare förr.'

Marcus putat/putabat vitam iucundam fore. 'Marcus anser/ansåg att livet skall/ skulle bli angenämt.'

B. Verb som i latin styr ackusativ med infinitiv kan delas in i fyra olika grupper, alltefter sin betydelse.

1. **Åsikts- och förnimmelseverb**, såsom *anse, tycka, tro, mena* och *se, höra*.

Cicero audivit Caesarem occisum esse. 'Cicero fick höra att Caesar hade dödats.' (För *se, höra, finna* med objekt med infinitiv i svenska, t.ex. *hör flickan sjunga*, se nedan under particip!)

2. **Sägeverb**, t.ex. *säga, berätta, rapportera, meddela, förneka, skriva*.

Ten provincia narrat esse bellam? (*Ten = Te-ne: -ne* frågepartikel.) 'Påstår (provinsen ⇒) folk i provinsen att du är söt?' (Catullus) *Negat se illud dixisse* 'Han säger att han inte sagt det där'.

3. **Känsloverb**, som *glädjas, sörja, vara ledsen, harmas*.

Cicero gaudebat se de exilio revocatum esse. 'Cicero gladdes över att han hade blivit återkallad från landsförvisningen'. - Verb av denna typ kan lika ofta styra en kausal *quod*-sats. *Cicero gaudebat, quod de exilio revocatus erat.*

4. Några **viljeverb**: *volo, nolo, malo* ('vilja, icke vilja, hellre vilja'); *cupio* ('önska, vilja'); *iubeo* ('befalla'); *cogo* ('tvinga'); *veto* ('förbjuda'); *prohibeo* ('förhindra'); *sino, patior* ('tillåta'). - De flesta viljeverb styr *ut/ne*-sats (§ 84 A 1 a). Jämför

Paulus iubet mulierem tacere. - *Paulus mulieri imperat ut taceat.* 'Paulus befäller kvinnan att tala'.

Paulus vetat mulierem loqui. - *Paulus mulieri interdicit ne loquatur.* 'Paulus förbjuder kvinnan att tala'.

Dessutom står **ackusativ med infinitiv vid många opersonliga verb och uttryck**, t.ex. *appāret* ('det är tydligt, uppenbart'), *fama est* ('ryktet berättar'), *constat* ('det står fast, det är allmänt bekant'), *oportet* ('det är tillbörligt'), *necesse est* ('det är nödvändigt'), *placet* ('det behagar').

Placuit senatui magistratūs libros Sibyllinos consulere. '(Det behagade senaten =) Senaten beslutade att ämbetsmännen skulle rådfråga de sibyllinska böckerna'.

Ordföljden i en ackusativ med infinitiv är normalt som i en sats: subjektsackusativen först och predikatsinfinitiven sist, och däremellan andra satsdelar, t.ex. objekt.

Märk! **Mycket ofta är esse utelämnat**. Cato d.ä. hade kunnat avsluta sina anföranden i senaten med *Praeterea censeo Carthaginem delendam* (i stället för *esse delendam*) 'För övrigt anser jag att Kartago bör förstöras'. Likaså kan *esse* strykas i exemplen föregående sida.

§ 86 Participium coniunctum (förenat particip)

A. Namnet på ordklassen particip är avlett av *particeps* (gen. *participis*) som betyder 'delaktig, som har del i', nämligen i två ordklasser: verb och adjektiv. De kan som ett verb stå med ett verbs bestämningar (objekt, ackusativ med infinitiv, *ut*-sats etc.). De böjs emellertid som adjektiv och rättar sig efter ett huvudord (som - särskilt om det är subjektet - inte alls alltid behöver vara utsatt).

I svenska har vi två particip: presens particip och perfekt particip.

Presens particip slutar på *-ande* eller *-ende*. De är oböjliga men likafullt adjektiviska, t.ex. *springande* kan utan vidare bytas ut mot lämplig form av *snabb* i uttryck som *en springande hund*, *springande hundar*. (Particip på *-ande/ -ende* må ej förväxlas med substantiv med samma slut - dessa är böjliga: *springandet höll på att ta knäcken på honom*.)

Perfekt particip slutar av svaga verb på *-ad* eller *-d/t*, t.ex. *kallad*, *såld*, *köpt* och är böjliga: *Många är kallade men få utvalda; gården är såld/köpt; huset är sålt/köpt; husen är sålda/köpta*. (När ord av typen *köpt* ej böjs i olika omgivningar är det supinum: *Ingen har köpt huset. - Ingen har köpt husen*.)

I svenska är presens particip en aktiv verbform, perfekt particip av transitiva verb (verb som står med objekt) är passivt men av intransitiva verb aktivt: *Det köpta huset* = *Huset som köpts*. *Komna så här långt började de tveka* = *När de (hade) kommit så här långt* etc.

B. I latin finns tre olika particip:

presens particip (som bildas på presensstammen och i nominativ sing. slutar på *-ns* och böjningsstammen på *-nt-*),

perfekt particip (som bildas på supinstammen och slutar på *[-t/s]-us -a -um*)

futurum particip (som också bildas på supinstammen och slutar på *[-t/s]-ūr/us -a -um*).

Presens och futurum particip har **aktiv** betydelse, perfekt particip alltid **passiv** (till skillnad från svenska) utom av deponens. Liksom infinitiverna har de relativ tidsbetydelse; i tur och ordning: samtidigt, föregående handling, efterföljande handling.

Märk! Perfekt particip av deponens har ofta betydelse av samtidighet, alltså = presens particip.

C. I svenska är particip inte särskilt frekventa, i latin används de dock synnerligen ofta, framför allt som satsersättningar. På något stelbent svenska kan man säga *Gående på gatan såg jag plötsligt två elefanter*, men ledigare, naturligare heter det (med en temporal bisats) *När jag gick på gatan, såg jag plötsligt ...* eller (med samordning) *Jag gick på gatan och såg plötsligt ...* I latin är det fullt normalt och naturligt att säga *In via ambulans subito duos elephantos vidi*. Eftersom det är önskvärt att en översättning inte "luktar" latin (eller engelska eller annat språk) bör man oftast återge participfraser med någon sorts sats, alltså ett led med subjekt och predikat. Subjekt i den svenska satsen blir participets huvudord (det ord som participet är böjt efter) och participet predikat.

När participets huvudord är på ett eller annat sätt en integrerad del i meningen (som subjekt, dativ- eller ackusativobjekt, genitivattribut m.m.) ersätter participuttrycket någon av följande bisatser - observera att huvudordet återges två gånger (andra gången som ett pronomen):

1. **Relativsats**. *Caesar militibus in campo stantibus orationem habuit* 'Caesar höll tal till soldaterna som stod på fältet'.
2. **Temporal sats** (tidsbisats). *Caesar militibus convocatis orationem habuit* 'När/Sedan soldaterna hade sammankallats, höll Caesar tal till dem'.
3. **Kausal sats** (orsaksbisats). *Hannibal timens ne dederetur, in Cretam fugit* 'Eftersom Hannibal fruktade att han skulle utlämnas, flydde han till Kreta'.
4. **Koncessiv sats** (bisats som uttrycker otillräckligt hinder). *Victus bellum continuare (tamen) voluit* (utan utsatt huvudord) 'Fastän han hade besegrats, ville han (likväl) fortsätta kriget'.
5. **Konditional sats** (villkorsbisats) *Servus fugitivus captus in arenam mittetur* 'Om den förrymde slaven grips, kommer han att skickas in på arenan'.

Samordning är ytterligare en översättningsmetod (som exemplifierats ovan). Med sådan kan meningen i punkt 2 återges: 'Caesar sammankallade soldaterna och höll tal till dem.'

- **Den underförstådda agenten till perfekt particip är normalt subjektet i satsen.**

Nekat participuttryck översätts oftast bäst med 'utan att ...': *Nihil timens in castra hostium irrupit* 'Utan att frukta någonting störtade han in i fiendens läger'.

Futurum particip uttrycker vanligtvis **avsikt**: *Legati missi sunt pacem petituri* 'Sändebud skickades för att begära fred'.

Märk! Presens particip motsvaras av infinitiv i svenska när de står **vid förnimmelse-verb** såsom *video*, *audio* samt *invenio* 'finna', då det är fråga om direkt förnimmelse, 'se med egna ögon, höra med egna öron' (alltså icke 'se' = 'inse', ej 'höra' = 'ryktesvis höra'). *Vidit elephantos in via currentes* 'Han såg elefanter springa på vägen'. *Audiebat puellam cantantem* 'Han hörde flickan sjunga'.

Observera **dels** att man bör sträva efter att återge verbformerna particip och finit verb i den ordning de kommer - då följer man lättast med i den latinske författarens tankegång. **dels** att verbformer brukar avsluta ett led i meningen - ord som kommer efter t.ex. ett particip hör normalt till nästa verb. Latin är ett vänstertungt språk!

Particip i latin för oftare än i svenska handlingen framåt, lägger till ett skeende i berättelsen och hänvisar ej läsaren till något tidigare bekant.

§ 87 **Ablativus absolutus** (fristående ablativ)

Värden undantagen var det nio runt bordet. - Frakten inräknad kostade det hela 179:- kr. - God willing and weather permitting we will go to the sea. I dessa meningar finns satsvärldiga fraser av ett lite annat slag än de i föregående § nämnda. Visserligen finns particip (*undantagen, inräknad, willing, permitting*) men huvudorden (*värden, frakten, God, weather*) har ingen satsdelsfunktion som subjekt, objekt el. dyl. till predikaten. Fraserna är fristående. Uttryckssättet är ett lån från det som i den latinska grammatiken kallas ablativus absolutus.

Ablativus absolutus är en fristående satsersättning som består av två led i ablativ, ett subjektsled (i regel ett substantiv eller pronomen) och ett predikatsled som kan ha varierande utseende:

- a) oftast ett particip,
- b) ett adjektiv,
- c) ett substantiv.

Ablativus absolutus motsvaras normalt av en sats i svenska. Med ett viktigt undantag gäller samma satstyper som vid översättningen av particip. Eftersom huvudordet i en abl. abs. icke har en syntaktisk funktion i meningen i övrigt skall det komma till uttryck endast en gång, varför översättning med relativsats ej är möjlig.

Exempel:

- a) *Paucis defendentibus oppidum expugnare non potuit* (*oppidum* objekt både till *defendentibus* och *expugnare*) 'Fastän bara några få försvarade staden, kunde han inte erövra den'. - *Ponte rescisso rex interibit* 'Om bron rivs kommer kungen att gå under'. - *Fabulā peractā omnes plausum dederunt* 'När skådespelet (slutförts =) var slut, applåderade alla'. - *Romanis victis Galli ad urbem contenderunt* 'Sedan romarna besegrats skyndade gallerna mot staden' = 'Sedan gallerna besegrat romarna skyndade de ...' eller (med samordning) 'Gallerna besegrade romarna och skyndade ...'.
- b) *Collatino inscio Sextus Lucretiam adiit* 'Utan att Collatinus visste det besökte Sextus Lucretia'. *Illo salvo res publica manet* 'Så länge han är vid liv består staten'.
- c) *M. Tullio Cicerone (et) C. Antonio consulibus* 'Då Marcus Tullius Cicero och Gaius Antonius var konsuler'. (Detta var det vanligaste sättet att ange årtal; i det här fallet = 63 f.Kr.)

ALLMÄNT OM OLIKA TYPER AV SPRÅKLIGA FÖRÄNDRINGAR

§ 88 Varför sker förändringar i språk? Bortsett från sociala, kulturella, religiösa, ekonomiska och politiska faktorer (som ju förstås alla är mycket betydelsefulla för ett språks utveckling) finns några rent språkliga fenomen som kan uppställas som viktiga typer av orsaker, giltiga för alla mänskliga språk, i olika grad - och inom samma språk i olika grad vid olika tider:

1. **Assimilation:** ljudanpassning - ett ljud rättar sig efter ett annat

a) 1. fullständig som i *skjutsa* > *skjussa*

2. ofullständig som i *dags* > *daks*

b) 1. regressiv (= ett senare ljud påverkar ett tidigare) - *skjutsa* > *skjussa*

2. progressiv (= ett framförvarande ljud påverkar ett senare) - *tjuv* > *tjyv*.

2. **Analogi** gäller både ljud, former och ordfogningar/syntax; talaren rättar sig efter ett mönster och löser s.a.s. en språklig ekvation; t.ex. *frysa:frös = lysa:x; x = lös; en stor dos:den stora dosen = en lagom dos:den x dosen; x = lagoma*; talets *rö:skriftens röd = talets blå:skriftens x* - och löser man den ekvationen kan det hända att man både säger och skriver såväl *röd* som *blåd*; i analogi med en fras som *betjäna sig av* har uttrycken *använda sig av, begagna sig av* blivit vanliga i stället för bara *använda* resp. *begagna*. MEN analogi inte bara förnyar språket utan bidrar kanske än mer till att upprätthålla språket som system och verkar konserverande och sammanhållande.

3. **Synkope** [sýn-], eg. 'sammanhuggning'; bortfall av trycksvagt/obetonat ljud el. stavelse inuti ett ord; t.ex. i *gärn, stan, nån, sån*; att graden av tryckstyrka spelar roll visas av ordparet *Amerika* och *amerikan* - i det sista ordet hörs vanligen inget *e*. **Apokope** [apó-] 'borthuggning'; motsvarande bortfall i ordslut: imperfektformer som slutar på *-ade* uttalas av många (idag kanske framför allt äldre) utan *-de*: *han ropa på hjälp; han lappa te na*;

4. **Dissimilation**, 'olikgörande'; motsatsen till assimilation: det ena av samma ljud som finns i närheten av varandra förändras: fornsvenska *lykil* är nusvenskans *nyckel*.

5. **Haplologi**: samma ljud eller (nästan) samma ljudgrupp som finns två gånger intill varann uttalas bara en gång; *England* hette på fornengelska *Englaland*; på svenska heter det t.ex. *tjugondel* i stället för *tjugondedel*.

(4 och 5 kan båda bero på att man vill undvika att tyckas stamma.)

6. **Folketymologi** - etymologi är läran och vetenskapen om ords släktskap; med folketymologi förstås att språkanvändare felaktigt trott att ett ord - ofta lånord - varit besläktat med ett annat och "rättat" det till form eller betydelse: dialektalt finns *svampinjon* i stället för *championjon*; *schalottenlök* får ofta heta *charlottenlök*; *embargo* är ett konstigt ord som förvrängts till något som är mer bekant i uttrycket "lägga rabarber på något"; det mindre vanliga adjektivet *övermaga* ['omyndig, minderårig'; av tyskans *unvermogen*; jfr sv. *oförmögen*] har felaktigt anknutits till *mage* och fått betydelsen 'överlägsen, självsäker'. Ett kanske medvetet utnyttjande av folketymologins möjligheter föreligger i *bajadär* ['indisk tempeldanserska, -prostituerad'] som setts prydligt skrivet på en skylt vid en hundtoalett!

§ 89 LJUDFÖRÄNDRINGAR I LATIN

a) Assimilation

1. Fullständig:

- dental - *d* eller *t* - + *s* > (*s*)*s*; efter lång vokal inuti ord och i ordslut skrivs enkelt *s*, efter kort vokal inuti ord *ss*. (Samma assimilation äger rum i svenska men markeras vanligtvis ej i skrift.) Exempel: *mit-s-i* > *misi*, *ced-s-i* > *cessi*.
- Även framför andra konsonanter assimileras *d*; prefixet *ad* anpassar sitt *d* helt efter följande konsonant: *ad-pello* uttalades säkert *appello* och skrevs också oftast så, liksom *ad-clamo* > *acclamo*, *ad-ripio* > *arripio* m.m.
- Märk även t.ex. *dis-fero* > *differo*, *ob-mitto* > *ommitto*.

2. Ofullständig:

i stort sett samma ljudanpassning som i svenska, dock även i dessa fall så att svensk stavning, på grund av den s.k. samhörighetsprincipen ej markerar olika uttal; *g* i både *dag* och *dags*, *b* i både *snabb* och *snabbt*, *n* i såväl *intill* som i *inpå*; i latin rättar sig stavningen efter uttalet: *reg-s* > *rex* (liksom *duc-s* > *dux*), *scrib-t-um* > *scriptum*, *in-porto* > *importo*. (Stavningen *importo* arkaiserande.)

Märk särskilt både *g* och *h* före *t* > *c*: *leg-t-um* > *lectum*, *trah-t-um* > *tractum*.

b) Rhotacism

Enkelt *s* mellan vokaler uttalades tonande och kom att övergå till (främre) *r*. Presens infinitiv aktivum slutade ursprungligen på *-se* som efter vokal blir *-re*. (Ord som uppvisar enkelt *s* mellan vokaler har haft *-ss* - se ovan under assimilation.)

c) Trekonsonantförbindelser

I många språk finns en stark tendens till att förenkla en trekonsonantförbindelse. Ofta försvinner den mellersta. För exempel på detta se ovan under supinum § 25 a. Konsonanten *s* intar en särställning så att den kvarstår på den första konsonantens bekostnad: *sexcenti* [sekskenti] > *sescenti*, *subscipio* > *suscipio*. (På liknande sätt i svenska: *morgnar* > *mornar*, *världen* > *värden*; *pergament* hette i fornsvenska *pärghman* som blev *pärman*, vari *-an* uppfattades som artikel så att ordet kom att heta *pärm*; *Västby* > *Väsby*, *fastna* > *fassna*.)

d) Inskott av konsonant - epentes

En särställning med många konsekvenser i många språk intar *l*, *m*, *n*, *r*. - Tvärtemot det närmast föregående skjuts i latin konsonanten *p* in mellan *m* och *s* eller *t*:

contem-p-si, *contem-p-tum* (av *contemno*). Den fonetiska förklaringen här är att det är svårt att växla från ett tonande läppljud - labial - (*m*) till ett tonlöst tandljud - dental - (*t*); i övergången uppkommer lätt en tonlös labial (*p*). (Några exempel [av lat. *exem-p-lum*, bildat till *eximo*] på epentes vid *l*, *m*, *n*, *r* från andra språk: franska *tendre* [av lat. *tener*]; grekiska ordet för 'man' *anä* 'r har som böjningsstam *andr-*, i lånord som *androgyn* och namn av typen *Melander*; fornsvenska *nampn*, *sampt*, (pluralformen till *tann*) *tändr* > *tänder* vartill senare genom analogi nybildats singularformen *tand*; nusvenska *hämta* som kan uttalas antingen [hämpa] eller [hänta], varmed kan jämföras ett latinskt verb med två uppslagsformer: *tempto*/ *tento*.)

e) **Vokalförsvagning** av kort vokal eller diftong i obetonad stavelse

En obetonad stavelses vokal (eller diftong) får ofta ett mindre distinkt uttal (om den inte rent av försvinner genom synkope - jfr uttalet av svenska resp. engelska *original*). Tänk t.ex. på svenska *medicin* som brukar uttalas [mede'si:n], och vanligen sammanfaller i talspråket *auktion* och *aktion* - men eftersom den första stavelsen är betonad i *aula* försvagas ej *au* till *a*.

På liknande sätt undergick redan i ålderdomligt latin obetonade korta (ej långa) vokaler och diftonger förändringar, vilket särskilt framkommer vid sammansättningar.

Obs! I äldre latin låg betoningen alltid på första stavelsen.

1. I öppen stavelse:

- **kort a och i inuti ord före r > e**; exempel: **pěpări* > *pěpəri* (av *pario*), **capirem* > *caperem*; till stammen *s/sē* (etymologiskt = svenska verbet *så*) presensreduplicerade **si-s-o* som genom rhotacism blir **siro* och slutligen *sero*; men i ordslut kvarstår kort *a* före *r*: *Caesar* (i analogi härmed övriga kasus -*ar-* i st. f. -*er-*);
- **kort a eller e** (utom före *r* men före *ng*) **inuti ord > i**; exempel: **in-amicus* > *inimicus*, **dis-facilis* > *difficilis*, **con-tango* > *contingo*, **con-rego* > *corrigo*;
- (kort *a* > *e* någon gång i analogi med en annan form av samma ord: **in-gradior* > *ingredior* efter *ingressus* < **ingrassus* - se nedan punkt 2);
- **kort i i ordslut > e**: imperativ av typen *capi* > *cape*, nominativer som *mari* > *mare*;
- **ae > långt i inuti ord**; exempel: **de-caedo* > *decido*;
- **au > långt u inuti ord**; exempel: **in-claudo* > *includo*.
- (Före labialerna - *b*, *p*, *m* växlar kort *u* [som uttalas med läpprundning] och *i* [som uttalas utan läpprundning]; till stammen *cap* finns både *occupo* och *accipio*; i arkaiserande texter möter former som *lubet*, *optumus* i stället för normala *libet* och *optimus*; *sum*, *sumus*, *volumus* är alla äldre former som levt vidare.)

2. I sluten stavelse:

- **kort a > e** (men framför *ng* enligt ovan > *i*); t.ex. **per-factum* > *perfectum*, *perennis* (av *per* + *annus*), *fefelli* (perf. till *fallo*), *expers* ('utan del, lottlös' till *pars*).
- kort *o* i de vanliga äldre ordsluten -*os*, -*om*, -*ont* blir *u* och ändelserna alltså -*us*, -*um*, -*unt*. (Efter *u* och *v* [w] kvarstod dock *o* ännu på Caesars tid men i textutgåvor brukar stavningen normaliseras till *u*.)

f) **Synkope**

Ibland bortfaller en ursprungligen obetonad, kort vokal i öppen stavelse inuti ord - synkope: *navita* är den ålderdomliga formen för *nauta*; **brévima* synkoperas till *bruma* ('den kortaste [dagen] = vinter'); **pér-rego* > *pergo* 'bege sig' (men i perfekt där den andra stavelsen är sluten ingen synkope: *perrexī*) men *cón-rego* > *córrigo* genom analogi med perf. *correxī* och det osammansatta *rego*, *rexī* - på grund av dessa verbs betydelser är det lättare att se ett samband mellan *rego* 'rätta, styra' och *corrigo* 'rätta till'; det ytterst vanliga adverbet till *validus* heter normalt *valde* (Augustus tyckte det lät tillgjort att säga *valide*) men det inte fullt så vanliga adjektivet synkoperas ej (lika lite som andra adjektiv och adverb med suffixet -*id-*); perfektformen **retetuli* > *réttuli*. Det är just på grund av synkope som reduplikationsstavelsen faller bort när ett verb prefigeras: *pepuli* men *impuli* < *impepuli* (en dubbelkonsonant som uppkommit genom synkope enkeltecknas före eller efter annan konsonant).

g) Hiatus ('vokalmöte') undviks - Elision

Att uttala två vokaler efter varandra vållar problem i många språk, ty man tvingas gapa lite extra eftersom vokaler uttalas med öppen mun - *hiatus* 'gapande'. Den ena vokalen försvinner lätt, **voca-o > voco*, *magno opere* dras oftast ihop (kontraheras) till *magnopere*. (En bildad svensk sa i ett TV-program upprepade gånger *tater* i stället för *teater*.) - **Elision**: Som framgår av latinsk poesi suddades vokal (+ m) i ett ords slut bort när nästa ord började på (h +) vokal.

h) Sammanstötande dentaler

Av *d/t + t* uppkommer (*s*)*s* (som stavas enligt reglerna ovan under fullständig assimilation). Exempel: *vid-t-um > visum* (supinum till *video*), *mit-t-um > missum* (supinum till *mitto*, om vars dubbel-*t* se § 18 a). - Växling mellan *t*- och *s*-ljud även i vissa grekiska dialekter; ordet för 'tunga, tungomål, ord' heter på attiska *glotta*, på joniska *glossa*; jfr lånorden *polyglott* - 'en som kan många språk' - och *glosa* 'ord (som behöver förklaras)'; jfr också utvecklingen i högtyska (: i södra Tyskland) av ursprungligt enkelt *t* gentemot engelska och svenska, t.ex. *was - what - vad*; *Wasser - water - vatten*; *Strasse - street - stråt* (lån från senlat. *strata* /*via*/ 'banad väg; stenlagd gata').

i) Dissimilation

Det adjektivbildande suffixet *-al-* blir *-ar-* efter stam med *l*, **consul-al-is > consularis*. (Tyckte romaren att *consulalis* lät som barnspråk eller som stamning?) Av samma skäl blir det redskaps- eller platsbetecknande suffixet *-(u)lum > -crum* i ord som *sepulcrum*, *lavācrum*. Genom dissimilation har *s* försvunnit i t.ex. *spopondi* (i st. f. **spospondi* perf. till *spondeo*); vid sidan av *vestispica* finns *vestípica*.

j) Haplologi

Att upprepa (nästan) samma stavelse verkar oskönt; därför heter det på latin *nutrix* (i st.f. *nutritrix*), *idolatria* (i st.f. *idololatria*); enstaka exempel som *dixti* och *misse* i st.f. normala *dixisti* och *misisse* finns belagda. - Men alldeles tvärtom kan genom vokalassimilation stavelseupprepning förekomma: *momordi* (perf. till *mordeo* 'bita' i st. f. äldre *memordi*) och *cucurri* till *curro*.

Facit till uppgiften i § 2 - betoningen markeras genom att den betonade stavelsen har fet stil; understrykning av minst trestaviga ord anger att man kan vara säker på betoningen:

I-ta-li-a, sci-en-ti-a, na-tu-ra, in-su-la, gu-ber-no, te-ne-brae, **Cae**-sar, a-moe-nus, po-e-ta [*oe* här ej diftong, lånord från grekiska], me-di-o-cris, pul-chra, **gem**-ma, foe-dus, Ci-ce-ro, ja-nu-a, quaes-ti-o

LATINSKA PARADIGM (BÖJNINGSMÖNSTER)

SUBSTANTIV

1:A DEKLINATIONEN

	sing.	plur.
nom.	mens-a	mens-ae
gen.	mens-ae	mens-ārum
dat.	mens-ae	mens-īs
ack.	mens-am	mens-ās
abl.	mens-ā	mens-īs

Grekiska ord

	sing.	mask.	fem.
nom.	Aenēas		Thisbē
gen.	Aenēae		Thisbēs
dat.	Aenēae		Thisbae
ack.	Aenēan		Thisbēn
abl.	Aenēā		Thisbē
vok.	Aenēā		= nom.

Så även t.ex.
musice och
politice

2:A DEKLINATIONEN

	mask.	sing.	plur.
nom.	serv-us		serv-ī
gen.	serv-ī		serv-ōrum
dat.	serv-ō		serv-īs
ack.	serv-um		serv-ōs
abl.	serv-ō		serv-īs
vok.	serv-e		= nom.

Så även *puer pueri, ager agri*.

Ordet *deus* heter i kristet latin i vok. sing. *deus*. I plur. kan stammens *e* assimileras till *i* framför ändelse som börjar på *i*, och dessa två *i* kan dras samman till ett.

Alltså: nom. plur. *dei/ dīi/ di*,

dat. och abl. plur. *deis/ dīs/ dis*.

Obs! Gen. plur. heter oftast *deum*.
(Se § 5, not 4!)

För genusregler se § 5!

3:E DEKLINATIONEN

KONSONANTSTAMMAR

	mask. och fem.	
	sing.	plur.
nom.	dux [<small><duc-s></small>]	duc-ēs
gen.	duc-is	duc-um
dat.	duc-ī	duc-ibus
ack.	duc-em	duc-ēs
abl.	duc-e	duc-ibus

Så även ord på **-o -īnis, -io -iōnis, -or -ōris, -tas -tātis, tūdo -tūdīnis, -ēs -ītis**; se exempel s. 5.

neutrer

	sing.	plur.
nom.	tempus	tempōr-a
gen.	tempōr-is	tempōr-um
dat.	tempōr-ī	tempōr-ibus
ack.	tempus	tempōr-a
abl.	tempōre	tempōr-ibus

BLANDADE GRUPPEN

mask. och fem. enl. not 4 s. 5		
	sing.	plur.
nom.	civ-is	civ-ēs
gen.	civ-is	civ-ium
dat.	civ-ī	civ-ibus
ack.	civ-em	civ-ēs
abl.	civ-e	civ-ibus

nom.	ars [<art-s>]	art-ēs
gen.	art-is	art-ium
dat.	art-ī	art-ibus
ack.	art-em	art-ēs
abl.	art-e	art-ibus

Undantag:

Till konsonantstammarna hör bl.a. **pater, mater, frater** (gen. plur. **patrum, matrum, fratrum**). Likaså **iuvēnis** och vanl. **parens**.

I-STAMMAR

neutrer enl. not 2 s. 5		
	sing.	plur.
nom.	animal	animāl-<u>ia</u>
gen.	animāl-is	animāl-<u>ium</u>
dat.	animāl-ī	animāl-ibus
ack.	animal	animāl-<u>ia</u>
abl.	animāl-ī	animāl-ibus

Av undantagskaraktär är några få maskulina och feminina substantiv.

Märk särskilt det feminina *vis*

	sing.	plur.
nom.	vis	vir-ēs
gen.	(saknas)	vir-ium
dat.	(saknas)	vir-ibus
ack.	vim	vir-ēs
abl.	vī	vir-ibus

Obs! Ingen form av *vis* sammanfaller med någon form av *vir*!

Exempel s. 6.

4:E DEKLINATIONEN

	maskuliner och femininer	
	sing.	plur.
nom.	man-us	man-ūs
gen.	man-ūs	man-uum
dat.	man-uī	man-ibus
ack.	man-um	man-ūs
abl.	man-ū	man-ibus

Om böjningen av *domus* se s. 7!

	neutrer (ytterst få)	
	sing.	plur.
nom.	corn-ū	corn-ua
gen.	corn-ūs	corn-uum
dat.	corn-uī	corn-ibus
ack.	corn-ū	corn-ua
abl.	corn-ū	corn-ibus

5:E DEKLINATIONEN

	mask. (fem.)			fem.	
	sing.	plur.		sing.	plur.
nom.	diē-s	diē-s	nom.	rē-s	rē-s
gen.	diē-ī	diē-rum	gen.	re-i [rej]	rē-rum
dat.	diē-ī	diē-bus	dat.	re-i [rej]	rē-bus
ack.	diē-m	diē-s	ack.	re-m	rē-s
abl.	diē	diē-bus	abl.	rē	rē-bus

ADJEKTIV

EFTER 1:A OCH 2:A DEKLINATIONEN

Att ett adjektiv i positiv böjs efter 1:a och 2:a deklinationen framgår av uppslagsformen som ger tre ändelser: *-us/er -a -um*. Med *-us -a -um* böjs även verbformerna perfekt particip, futurum particip samt gerundivum. Böjningsstammen framträder säkrast framför *-a* och *-um*. Rätt ändelse är lätt att få fram ur tablån s. 4. Här tre kortfattade exempel:

sing.	mask.	fem.	neutr.	sing.	mask.	fem.	neutr.	sing.	mask.	fem.	neutr.
nom.	bon-us	bon-a	bon-um	nom.	miser	miser-a	miser-um	nom.	sacer	sacr-a	sacr-um
gen.	bon-i	bon-ae	bon-i	gen.	miser-i	miser-ae	miser-i	gen.	sacr-i	sacr-ae	sacr-i
	etc. med ändelser enl. tablån				etc. med ändelser enl. tablån				etc. med ändelser enl. tablån		
vok.	bon-e	= nom.		vok.		= nom.		vok.		= nom.	

EFTER 3:E DEKLINATIONEN

De flesta adjektiv efter 3:e deklinationen är *i*-stammar och slutar alltså i abl. sing. i alla genus på *-i*, i neutrum plur. nom. och ack. på *-ia* och i gen. plur. i alla genus på *-ium*. (Adjektiv s. 6)

sing.	mask.	fem.	neutr.	sing.	mask.	fem.	neutr.	sing.	mask.	fem.	neutr.
nom.		ingens		nom.		felix		nom.	omn-is		omn-e
gen.		ingent-is		gen.		felic-is		gen.	omn-is		
dat.		ingent-i		dat.		felic-i		dat.	omn-i		
ack.	ingent-em	ingens		ack.	felic-em	felix		ack.	omn-em	omne	
abl.		ingent-i ¹⁺²		abl.		felic-i ²		abl.	omn-i ²		
plur.				plur.				plur.			
nom.	ingent-es	ingent-ia ²		nom.	felic-es	felic-ia ²		nom.	omn-es	omn-ia ²	
gen.		ingent-ium ²		gen.		felic-ium ²		gen.	omn-ium ²		
dat.		ingent-ibus		dat.		felic-ibus		dat.	omn-ibus		
ack.	ingent-es	ingent-ia ²		ack.	felic-es	felic-ia ²		ack.	omn-es	omn-ia ²	
abl.		ingent-ibus		abl.		felic-ibus		abl.	omn-ibus		

¹ Presens particip ändas på *-i* när det är rent adjektiviskt, eljest (som verbform i ablativus absolutus, § 87, eller substantiverat) på *-e*: *sequenti anno* 'under följande år'; *Romulo regnante* 'när Romulus var kung'.

² I komparativ är ändelserna i abl. sing. *-e*, i neutr. nom. och ack. plur. *-a*, i gen. plur. *-um*.

VERB
PRESENSTAMMENS FORMER I AKTIVUM - FINITA FORMER
PRESENS INDIKATIV

Presensstam + personändelser

1:a konjugationen Stammar på långt <i>a</i>	2:a konjugationen Stammar på långt <i>e</i>	3:e konjugationen a) Konsonantstammar Bindevokal <i>kursiverad</i>	3:e konjugationen b) Stammar på kort <i>i</i>	4:e konjugationen Stammar på långt <i>i</i>
voca-o> voc-ō	mone-ō	reg-ō	capi-ō	audi-ō
vocā-s	monē-s	reg-is	capi-s	audi-s
voca-t	mone-t	reg-it	capi-t	audi-t
vocā-mus	monē-mus	reg-imus	capi-mus	audi-mus
vocā-tis	monē-tis	reg-itis	capi-tis	audi-tis
voca-nt	mone-nt	reg-unt	capiunt	audi-unt

PRESENS KONJUNKTIV

Presensstam + tempus- och modusmärke + personändelser

1:a konjugationen Tempus- och modusmärke <i>e</i>	Övriga konjugationer Tempus- och modusmärke <i>a</i>				
voca-e-m> voc-e-m	mone-a-m	reg-a-m	capi-a-m	audi-a-m	
voca-e-s> voc-ē-s	mone-ā-s	reg-ā-s	capi-ā-s	audi-ā-s	
voca-e-t> voc-e-t	mone-a-t	reg-a-t	capi-a-t	audi-a-t	
voca-e-mus> voc-ē-mus	mone-ā-mus	reg-ā-mus	capi-ā-mus	audi-ā-mus	
voca-e-tis> voc-ē-tis	mone-ā-tis	reg-ā-tis	capi-ā-tis	audi-ā-tis	
voca-e-nt> voc-e-nt	mone-a-nt	reg-a-nt	capi-a-nt	audi-a-nt	

IMPERFEKT INDIKATIV

Presensstam + tempus- och modusmärke + personändelser

1:a och 2:a konjugationerna Tempus- och modusmärke <i>ba</i>	3:e och 4:e konjugationerna Tempus- och modusmärke <i>eba</i>			
vocā-ba-m	monē-ba-m	reg-ēba-m	capi-ēba-m	audi-ēba-m
vocā-bā-s	monē-bā-s	reg-ēbā-s	capi-ēbā-s	audi-ēbā-s
vocā-ba-t	monē-ba-t	reg-ēba-t	capi-ēba-t	audi-ēba-t
vocā-bā-mus	monē-bā-mus	reg-ēbā-mus	capi-ēbā-mus	audi-ēbā-mus
vocā-bā-tis	monē-bā-tis	reg-ēbā-tis	capi-ēbā-tis	audi-ēbā-tis
vocā-ba-nt	monē-ba-nt	reg-ēba-nt	capi-ēba-nt	audi-ēbant

IMPERFEKT KONJUNKTIV

“Presens infinitiv + personändelser”

(Presensstam + tempus- och modusmärke *re* + personändelser)

vocā-re-m	monē-re-m	rege-re-m	[capi-re->]	cape-re-m	audi-re-m
vocā-rē-s	monē-rē-s	rege-rē-s		cape-rē-s	audi-rē-s
vocā-re-t	monē-re-t	rege-re-t		cape-re-t	audi-re-t
vocā-rē-mus	monē-rē-mus	rege-rē-mus		cape-rē-mus	audi-rē-mus
vocā-rē-tis	monē-rē-tis	rege-rē-tis		cape-rē-tis	audi-rē-tis
vocā-re-nt	monē-re-nt	rege-re-nt		cape-re-nt	audi-re-nt

FUTURUM SIMPLEX

Presensstam + tempus-och modusmärke + personändelser

1:a och 2:a konjugationerna
Tempus- och modusmärke **b**.
Formerna böjs som presens indikativ av
konsonantstammar (*rego*).

3:e och 4:e konjugationerna
Tempus- och modusmärke **e**
men **a** i 1:a pers. sing.
(Jfr presens konjunktiv.)

vocā-b-ō	monē-b-ō	reg-a-m	capi-a-m	audi-a-m
vocā-b-is	monē-b-is	reg-ē-s	capi-ē-s	audi-ē-s
vocā-b-īt	monē-b-īt	reg-e-t	capi-e-t	audi-e-t
vocā-b-imus	monē-b-imus	reg-ē-mus	capi-ē-mus	audi-ē-mus
vocā-b-ītis	monē-b-ītis	reg-ē-tis	capi-ē-tis	audi-ē-tis
vocā-b-unt	monē-b-unt	reg-e-nt	capi-e-nt	audi-e-nt

IMPERATIV

Singularis = presensstammen, pluralis + ändelsen *-te*

vocā	monē	reg-e	[capi>] cape	audī
vocā-te	monē-te	reg-īte	capi-te	audī-te

INFINITA FORMER

INFINITIV	PARTICIP	GERUNDIUM	GERUNDIVUM
vocā-re	voca-ns	voca-nd-i/ o/ um/ o	voca-nd us -a -um
monē-re	mone-ns	mone-nd-i/ o/ um/ o	mone-nd us -a -um
rege-re	reg-ens	reg-end-i/ o/ um/ o	reg-end us -a -um
[capi-re->] cape-re	capi-ens	capi-end-i/ o/ um/ o	capi-end us -a -um
audī-re	audi-ens	audi-end-i/ o/ um/ o	audi-end us -a -um

(Böjning se s. 6,
Adjektiv 1 a och s. 41)

PRESENSTAMMENS FORMER I PASSIVUM FINITA FORMER

Passiva former får man om man byter ut aktivums personändelser mot passiva. Lägg därvid märke till att 1:a pers. sing. *-o* byts mot *-or* och *-m* mot *-r*, t.ex. *voco* - *vocor*, *vocem* - *vocer*.

I latin såväl som i svenska finns en grupp verb som har passiv form men aktiv betydelse, s.k. deponens. Några sådana får här nedan illustrera passivformerna: *moror* dep. 1 'dröja; vistas', *vereor veritus sum* dep. 2 'frukta', *utor usus sum* dep. 3 'använda' (motsvarande passivum av *rego*), *moriō mortuus sum* dep. 3 'dö' (motsvarande passivum av *capio*; *mortuus* - adjektiv som används som perfekt particip), *largior* dep. 4 'ge frikostigt'.

Märk! I 2:a pers. sing. kan ändelsen *-ris* bytas ut mot *-re* i de med * markerade formerna (d.v.s. överallt utom i presens indikativ).

PRESENS INDIKATIV

mor-or	vere-or	ut-or	mori-or	largi-or
morā-ris	verē-ris	út-eris (OBS!)	móre-ris (OBS!)	largī-ris
morā-tur	verē-tur	ut-itur	mori-tur	largī-tur
morā-mur	verē-mur	ut-imur	mori-mur	largī-mur
morā-mini	verē-mini	ut-imini	mori-mini	largī-mini
mora-ntur	vere-ntur	ut-untur	mori-untur	largi-untur

PRESENS KONJUNKTIV

mor-e-r	vere-a-r	ut-a-r	mori-a-r	largi-a-r
mor-ē-ris*	vere-ā-ris*	ut-ā-ris*	mori-ā-ris*	largi-ā-ris*
mor-ē-tur	vere-ā-tur	ut-ā-tur	mori-ā-tur	largi-ā-tur
etc.				

IMPERFEKT INDIKATIV

morā-ba-r	verē-ba-r	ut-ēba-r	mori-ēba-r	largi-ēba-r
morā-bā-ris*	verē-bā-ris*	ut-ēbā-ris*	mori-ēbā-ris*	largi-ēbā-ris*
etc.				

IMPERFEKT KONJUNKTIV

morā-re-r	verē-re-r	ut-ere-r [mori-re- >]	móre-re-r	largī-re-r
morā-rē-ris*	verē-rē-ris*	ut-erē-ris*	more-rē-ris*	largī-rē-ris*
etc.				

FUTURUM SIMPLEX

morā-b-or	verē-b-or	ut-a-r	mori-a-r	largi-a-r
morā-b-eris*	verē-b-eris*	ut-ē-ris* (OBS!)	mori-ē-ris*	largi-ē-ris*
morā-b-itur	verē-b-itur	ut-ē-tur	mori-ē-tur	largi-ē-tur
etc.				

IMPERATIV

FINNS ENDAST AV DEPONENS - SINGULARIS SER UT SOM EN AKTIV INFINITIV

morā-re	verē-re	ut-ere [mori-re- >]	móre-re	largī-re
morā-mini	verē-mini	ut-imini	mori-mini	largī-mini

INFINITA FORMER

INFINITIV	PARTICIP <i>aktiva former!</i>	GERUNDIUM	GERUNDIVUM <i>med passiv betydelse!</i>
morā-rī	mora-ns	mora-nd-i/ o/ um/ o	mora-nd -um¹
verē-rī	vere-ns	vere-nd-i/ o/ um/ o	vere-nd us -a -um
ut-ī (Obs!)	ut-ens	ut-end-i/ o/ um/ o	ut-end -um¹
mor-ī (Obs!)	mori-ens	mori-end-i/ o/ um/ o	mori-end -um¹
largi-rī	largi-ens	largi-end-i/ o/ um/ o	largi-end us -a -um

¹ Verb som i latin ej står med akkusativobjekt kan i passivum blott uppträda opersonligt (= neutrum).

PERFEKTSTAMMENS FORMER -
INGEN SKILLNAD MELLAN KONJUGATIONERNA - ENDAST AKTIVUM
FINITA FORMER

Perfektstammen avskild genom |

PERFEKT INDIKATIV

Perfektstam + personändelser

vocā-v|-ī
vocā-v|-isti
vocā-v|-it
vocā-v|-imus
vocā-v|-istis
vocā-v|-ērunt/ -ēre

PERFEKT KONJUNKTIV

Perfektstam + tempus- och modusmärke + personändelser

mon-u|-eri-m
mon-u|-eri-s
mon-u|-eri-t
mon-u|-eri-mus
mon-u|-eri-tis
mon-u|-eri-nt

PLUSKVAMPERFEKT INDIKATIV

Perfektstam + tempus- och modusmärke + personändelser

rex|-era-m [<reg-s-era-m]
rex|-erā-s
rex|-era-t
rex|-erā-mus
rex|-erā-tis
rex|-era-nt

PLUSKVAMPERFEKT KONJUNKTIV

cēp|-isse-m
cēp|-issē-s
cēp|-isse-t
cēp|-issē-mus
cēp|-issē-tis
cēp|-isse-nt

Tycks bildad av perfekt infinitiv + personändelser

FUTURUM EXACTUM

Perfektstam + tempus- och modusmärke + personändelser

audī-v|-er-ō
audī-v|-eri-s
audī-v|-eri-t
audī-v|-eri-mus
audī-v|-eri-tis
audī-v|-eri-nt

INFINIT FORM - INFINITIV

vocā-v|-isse **mon-u|-isse** **rex|-isse** **cēp|-isse** **audī-v|-isse**

PERFEKTSYSTEMET I PASSIVUM

För att få passiva motsvarigheter till aktivums perfekt indikativ, konjunktiv etc. tillgrips i latin en omskrivning med perfekt particip + lämplig form av *esse* (s. 16). Jfr svenska *förhandlingen har slutförts* = *förhandlingen är slutförd*. Hur perfekt particip bildas framgår av s. 15. - Även i detta avsnitt illustreras de olika formerna med deponens, samma som ovan under Presensstammens former i passivum.

FINITA FORMER

PERFEKT INDIKATIV

morā-t-us/ -a/ -um	sum
	es
	est
morā-t-i/ -ae/ -a	sumus
	estis
	sunt

PERFEKT KONJUNKTIV

ver-it-us/ -a/ -um	sim
	sīs
	sit
ver-it-i/ -ae/ -a	sīmus
	sītis
	sint

PLUSKVAMPERFEKT INDIKATIV

ūs-us/ -a/ -um	eram
	eras
	erat
ūs-i/ -ae/ -a	erāmus
	erātis
	erant

PLUSKVAMPERFEKT KONJUNKTIV

mortu-us/ -a/ -um	essem
	essēs
	esset
mortu-i/ -ae/ -a	essēmus
	essētis
	essent

FUTURUM EXACTUM

largī-t-us/ -a/ -um	erō
	eris
	erit
largī-t-i/ -ae/ -a	erimus
	eritis
	erunt

INFINIT FORM - INFINITIV

Perfekt particip + *esse*

morā-t-us/ -a/ -um	esse
ver-it-us/ -a/ -um	esse
ūs-us/ -a/ -um	esse
mortu-us/ -a/ -um	esse
largī-t-us/ -a/ -um	esse

FUTURUM INFINITIV AKTIVUM

Futurum particip (§ 25) + *esse*

Två exempel: **vocā-t-ūr-us/ -a/ -um** esse

mori-t-ūr-us/ -a/ -um esse

(Mycket sällsynt är futurum infinitiv passivum. Den bildas med en omskrivning med supinum på *-um* + *iri* [infinitiv presens passivum av *eo* s. 18]. Ex. *vocatūm iri* 'att skola kallas'. Vanligen tillgrips emellertid annan omskrivning.)